

باسمه تعالی

**بررسی ظرفیت ها و فرصت های همکاری با
کشورهای منطقه CIS**

اردیبهشت ۱۴۰۰

خلاصه مدیریتی

به منظور بهره مندی از ظرفیت های پرشمار موجود در عرصه تجارت خارجی، لازم است سیاست توسعه تعاملات تجاری و اقتصادی خارجی با کشورهای هدف، متناسب با توانایی و نیازهای داخلی در دستور کار کشور قرار بگیرد و از این طریق امکان بهره مندی از مزیت های توسعه تجارت فراهم گردد. البته باید توجه داشت که اولین گام در زمینه حرکت به سمت توافقات تجاری و اقتصادی با کشورهای هدف، کسب شناخت کامل و کافی از این کشورهاست.

کشورهای منطقه CIS شامل ۵ کشور عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا روسیه، قزاقستان، بلاروس، ارمنستان و قرقیزستان و کشورهایی همچون آذربایجان، ازبکستان، تاجیکستان و مولداوی، یکی از مقاصد اصلی ایران در زمینه تجارت خارجی، در بین همسایگان محسوب می شوند؛ هرچند در حال حاضر تعاملات تجاری ایران با این کشورها به مراتب کمتر از حد مطلوب است. کشورهای منطقه CIS می توانند بخش قابل توجهی از نیازهای وارداتی ایران را، خصوصا در بخش کشاورزی تأمین نمایند و در مقابل شرایط برای صادرات محصولات با ارزش افزوده داخلی به این کشورها فراهم گردد. در همین راستا در این پروژه قصد داریم مزیت های تجاری و اقتصادی در تعامل ایران با این کشورها را احصا نماییم. با اینحال کشور روسیه به عنوان بزرگترین کشور و رهبر اتحادیه اقتصادی اوراسیا، در اولویت بررسی ظرفیت های همکاری تجاری و اقتصادی قرار دارد و پس از آن نیز کشورهای پرجمعیت عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا قرار دارند.

روابط اقتصادی جمهوری اسلامی ایران و کشورهای منطقه CIS در سال های اخیر تحت تأثیر عواملی چون تحریم های بین المللی، عدم وجود رابطه هم تکمیلی^۱ اقتصادی، وابستگی ایران و اعضای اتحادیه اوراسیا به

¹ interdependency

فروش مواد خام و انرژی و رقابتهای ژئواکونومیکی قرار داشته است. در عین حال بازگشت مجدد تحریمهای آمریکا متعاقب خروج دولت ترامپ از برجام و ایجاد محدودیتهای اقتصادی به ویژه در زمینه تجارت بین‌المللی زمینه‌ساز توسعه ارتباطات اقتصادی ایران با همسایگان گردید. کشورهای منطقه CIS به دلیل حجم پایین روابط اقتصادی با ایالات متحده و نفوذ بالای ترتیبات روسی، از ظرفیت مناسبی برای گسترش تجارت منطقه‌ای به‌ویژه در شرایط تحریم برخوردارند. در این راستا، ایران با انعقاد قرارداد تجارت ترجیحی با اتحادیه اقتصادی اوراسیا و دیگر کشورهای این منطقه درصدد است محدودیتهای ناشی از تحریم ها را تعدیل نماید. همکاری تجاری ایران و این کشورها به جهت گشایش فضای نوین تجاری از طریق کاهش تعرفه‌ها، استفاده از ظرفیتهای موجود و امکان دور زدن تحریم‌های اقتصادی، بسترهای همکاری راهبردی ایران و منطقه CIS را در بلندمدت فراهم می‌نماید.

بررسی شرایط اقتصادی هریک از کشورهای منطقه CIS و به طور خاص ۵ کشور عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا، نشان از آن دارد که ایران می‌تواند بخش قابل توجهی از نیازهای وارداتی خود را از این کشورها تامین کند و در مقابل تولیدات داخلی خود را به آن‌ها صادر نماید.

در حال حاضر سهم کشورهای منطقه CIS از تجارت خارجی ایران کمتر از ۵ درصد است و سهم ایران در تجارت خارجی این کشورها نیز به مراتب کمتر از ۱ درصد می‌باشد. این درحالی است که بررسی کالاهای صادراتی و وارداتی دو طرف، نشان از فرصت‌های همکاری به مراتب بیشتر دارد. اما برای بهره‌مندی از ظرفیتهای تجاری لازم است ابتدا اقداماتی به منظور رفع مشکلات پیش روی بازرگانان در تجارت با این کشورها در دستور کار قرار بگیرد.

ایجاد سازوکارهای پولی و مالی مستقل از دلار، راه‌اندازی پیام‌رسان مالی مشترک با کشورهای منطقه CIS، تقویت همکاری‌های گمرکی و تجاری، حذف قوانین و آیین‌نامه‌های دست و پاگیر داخلی، رفع مشکل صدور

روادید بازرگانان ایرانی، فعال کردن ظرفیت رایزنان بازرگانی باهدف کمک به تولیدکنندگان و تجار در شناخت بازار هدف و انعقاد قرارداد، حمایت قانونی و حقوقی دولت از بازرگانان ایران در کشورهای مقصد و تقویت زیرساخت های حمل و نقل کالا و بازرگانان از جمله مواردی است که لازم است برای توسعه روابط تجاری با کشورهای منطقه CIS در دستور کار قرار بگیرد.

در صورت رفع این مشکلات علاوه بر ایجاد ظرفیت بالای تبادل کالا و خدمات بین دو طرف، ایران می تواند از مزیت های دیگر برقراری روابط با کشورهای این منطقه نیز بهره مند گردد. استفاده از ظرفیت عظیم سرمایه گذاری خارجی کشورهای منطقه CIS به دلیل مزاد تراز تجاری، همکاری ویژه در مقابله با بی اثرسازی تحریم های مالی آمریکا در سطح جهانی از طریق ایجاد سازوکارهای مالی و تجاری مستقل از دلار، حرکت به سمت کاهش هرچه بیشتر تعرفه های تجاری و کمک به توسعه تجارت، نقش آفرینی ویژه در ترانزیت کالا بین کشورهای منطقه CIS و شرکای اصلی تجاری و تامین محصولات اساسی کشاورزی از کشورهای منطقه CIS از طریق انعقاد قراردادهای بلندمدت، از جمله مواردی است که می تواند در این زمینه در دستور کار ایران قرار بگیرد.

فهرست مطالب

۱- مقدمه	۸
۲- معرفی اتحادیه کشورهای مستقل مشترک المنافع موسوم به CIS	۱۰
۱-۲- ارکان اتحادیه	۱۴
۲-۲- اهداف اتحادیه	۱۵
۳-۲- آینده اتحادیه	۱۵
۴-۲- اهمیت اتحادیه برای روسیه	۱۶
۵-۲- ضعف جدی روابط اقتصادی کشورهای اتحادیه با یکدیگر	۱۸
۶-۲- اتحادیه از منظر غرب	۲۰
۷-۲- آمارهای تجاری کشورهای منطقه CIS	۲۱
۳- توافقات تجاری کشورهای منطقه CIS	۲۴
۱-۳- توافق نامه های تجارت آزاد	۲۴
۲-۳- تأثیر موافقتنامه های تجارت ترجیحی بر گسترش تجارت منطقه ای	۲۵
۴- مزیت های تعامل با کشورهای منطقه CIS برای ایران	۲۸
۱-۴- همجواری و سهولت در امر حمل و نقل	۲۸
۲-۴- استقلال نسبی اتحادیه از غرب	۲۸
۳-۴- دسترسی به بازار اروپا و سایر نقاط جهان	۲۹
۴-۴- ظرفیت های اقتصادی	۳۰
۵-۴- وحدت در تصمیمات اقتصادی در مواجهه با مسائل بین المللی	۳۰
۵- روابط تجاری ایران و کشورهای منطقه CIS	۳۲
۱-۵- صادرات ایران به کشورهای CIS	۳۲
۲-۵- واردات ایران از کشورهای CIS	۳۴
۶- روسیه؛ کشوری با ظرفیت های عظیم اقتصادی	۳۶
۱-۶- از شوروی تا روسیه	۳۶
۲-۶- ظرفیت های اقتصادی راهبردی روسیه	۳۷
۳-۶- چرایی و چگونگی گسترش روابط ایران با روسیه	۴۰
۴-۶- رقبای ایران در روسیه	۴۱

- ۷- قزاقستان، کشوری جذاب برای توسعه روابط تجاری..... ۴۲
- ۷-۱- شاخص های اقتصادی ۴۲
- ۷-۲- ظرفیت های اقتصادی ۴۳
- ۷-۳- مزیت های رابطه با این کشور برای ایران ۴۴
- ۸- ارمنستان؛ دروازه ورود ایران به اروپا و اوراسیا..... ۴۶
- ۸-۱- اقتصاد و شرایط سیاسی ارمنستان ۴۶
- ۸-۲- ظرفیت های اقتصادی ارمنستان ۴۸
- ۸-۳- امتیازات ارمنستان برای سرمایه گذاران خارجی ۵۰
- ۸-۴- مزیت های ارمنستان برای ایران ۵۱
- ۹- بلاروس؛ کشوری برای تولید و صادرات به نیمی از دنیا..... ۵۳
- ۹-۱- اقتصاد بلاروس ۵۳
- ۹-۲- ظرفیت های اقتصادی بلاروس ۵۴
- ۹-۳- مزایای سرمایه گذاری در بلاروس ۵۵
- ۹-۴- مزیت های بلاروس برای ایران ۵۶
- ۱۰- قرقیزستان، کشور کوه و آب..... ۵۷
- ۱۰-۱- اقتصاد قرقیزستان ۵۷
- ۱۰-۲- ظرفیت های اقتصادی ۵۸
- ۱۰-۳- مزیت های قرقیزستان برای ایران ۶۰
- ۱۱- فرصت های موجود در ایران برای کشورهای منطقه CIS..... ۶۱
- ۱۱-۱- تجاری و گمرکی ۶۱
- ۱۱-۲- ترانزیت ۶۲
- ۱۱-۳- انرژی ۶۲
- ۱۲- فرصت های تجارت با کشورهای منطقه CIS برای ایران..... ۶۳
- ۱۲-۱- تجاری و گمرکی ۶۳
- ۱۲-۲- ترانزیت ۶۳
- ۱۲-۳- انرژی ۶۴
- ۱۲-۴- تحریم ها ۶۴
- ۱۳- اقدامات راهبردی ایران در توسعه تجارت با کشورهای منطقه CIS..... ۶۵

- ۱۳-۱- شناسایی نقاط آسیب پذیر ۶۵
- ۱۳-۲- بررسی فرصت های کوتاه مدت، میان مدت و بلندمدت ۶۵
- ۱۳-۳- آمایش تجاری ایران و اتحادیه ۶۶
- ۱۳-۴- راهکارهای عملیاتی ۶۶
- ۱۳-۴-۱- همکاری های پولی و بانکی ۶۶
- ۱۳-۴-۲- استفاده از ظرفیت گسترده سرمایه گذاری مشترک ۶۷
- ۱۳-۴-۳- تقویت حضور ریزنان بازرگانی ۶۸
- ۱۳-۴-۴- رفع مشکلات قانونی داخلی در مسیر تجارت ۶۸
- ۱۳-۴-۵- تقویت همکاری های تجاری و گمرکی ۶۹
- ۱۳-۴-۶- تسهیل در صدور روادید ۶۹
- ۱۳-۴-۷- حمایت لجستیکی از بازرگانان ایرانی در کشورهای CIS ۷۰
- ۱۳-۴-۸- استفاده از فرصت تحریم ۷۰
- ۱۳-۴-۹- کاهش متقابل تعرفه های تجاری ۷۱
- ۱۳-۴-۱۰- استفاده از ظرفیت عظیم ترانزیت کالا به منطقه CIS ۷۱
- ۱۳-۴-۱۱- توسعه زیرساخت های ارتباطی ۷۱
- ۱۳-۴-۱۲- قرارداد بلندمدت تامین نیاز وارداتی به محصولات اساسی کشاورزی ۷۱
- ۱۴- نتیجه گیری و پیشنهادها ۷۳
- ۱۵- منابع ۷۹
- ۱۵-۱- فارسی ۷۹
- ۱۵-۲- انگلیسی ۸۰

۱- مقدمه

ایران علاوه بر داشتن منابع عظیم نفت و گاز، معادن و ظرفیت تولید محصولات کشاورزی و جذب گردشگر به عنوان یکی از اقتصادهای بزرگ دنیا، با قرار گرفتن در منطقه مهم و استراتژیک جنوب غرب آسیا و پل ارتباطی کریدور شمال - جنوب و دسترسی به آبهای بین المللی دریای عمان و اقیانوس هند، وجود زیرساخت های ریلی و جاده ای برای ارتباط شرق و غرب قاره کهن آسیا و ارتباط آسان و نزدیک با اروپا و قرار گرفتن در مرکز بازار ۴۰۰ میلیارد دلاری منطقه، در امر صادرات، دچار برخی مشکلات و موانع است که نتوانسته است به خوبی از این مزیت ها و فرصت ها در تجارت خارجی خود بهره کافی و لازم را ببرد.

اگرچه همواره دولت های مختلف از صادرات حمایت کرده اند اما هنوز موفق نشده اند روند پایداری در صادرات محصولات غیرنفتی داشته باشند. این عدم پایداری و منفی یا مثبت شدن میزان تراز تجاری کشور به عوامل متعدد داخلی و خارجی ارتباط دارد که از مهم ترین آن ها می توان به هزینه های بالای تولید و قیمت تمام شده کالا، بالا بودن نرخ تسهیلات بانکی در بخش تولید، قوانین دست و پاگیر گمرکی، صادراتی و مالیاتی کشور، نبود ثبات در بازار ارز و قوانین و بخشنامه های بازرگانی خارجی کشور و واردات بی ضابطه و قاچاق اشاره کرد. در این بین تحریم ها و دیگر موانع خارجی نیز تاثیرگذار بوده اند. این روند موجب شده است با وجود توان قابل توجه تولیدی و تجاری و دارا بودن رتبه ۱۸ تا ۲۰ در جهان در شاخص هایی همچون جمعیت و تولید ناخالص داخلی، رتبه ایران در عرصه تجارت جهانی در حدود ۴۰ تا ۵۰ جهان باشد. علاوه بر این بخش قابل توجهی از سهم تجارت خارجی ایران را نفت خام و محصولات کم فرآوری شده از نفت و گاز تشکیل می دهند. این درحالیست که وضعیت ایران، چه از نظر جغرافیایی و چه از نظر ضعف توان تولیدی کشورهای همسایه به نحوی است که امکان افزایش تولید و تجارت با این کشورها فراهم است.

از طرف دیگر پس از بازگشت تحریم‌های یکجانبه ایالات متحده در دوران ریاست جمهوری ترامپ، نقشه تجارت خارجی ایران با تحول اساسی روبه رو شد که در آن همسایگان نقش اساسی را بازی می‌کنند. تحریم‌های بانکی، تجاری، حمل‌ونقل، بیمه و صنعتی، موجب کاهش ظرفیت مانور کشور حتی در تجارت با همسایگان خود شده است. کشورهای منطقه CIS و به طور خاص اتحادیه اقتصادی اوراسیا، دارای ظرفیت‌ها و فرصت‌هایی است که جمهوری اسلامی ایران می‌تواند در شرایط تحریم به خوبی از آن بهره‌مند شود. در این چارچوب قراردادهایی از جمله توافق کاهش تعرفه سبب بهره‌مندی از امتیاز ورود به بازار ۴۰۰ میلیارد دلاری این منطقه و همچنین تقویت پیوندهای اقتصادی بلند مدت خواهد شد. این موضوع بستر مناسبی را برای کاهش اثرات تحریم‌های یکجانبه ایالات متحده و تعمیق همگرایی اقتصادی منطقه‌ای فراهم خواهد کرد. مسئله اصلی در همکاری با این منطقه، وجود یک استراتژی کوتاه مدت جهت افزایش سطح بهره‌وری از فرصت‌های تجاری موجود در کنار راهبردی بلندمدت با تاکید بر تقویت توان صادراتی و کاهش سطح آسیب‌پذیری نظام تولیدی کشور خواهد بود.

در این راستا لازم است سیاست توسعه تعاملات تجاری و اقتصادی خارجی با کشورهای هدف، متناسب با توانایی و نیازهای داخلی در دستور کار کشور قرار بگیرد و از این طریق امکان بهره‌مندی از مزیت‌های تجارت خارجی فراهم گردد. اما باید توجه داشت که اولین گام در زمینه حرکت به سمت توافقات تجاری و اقتصادی با کشورهای هدف، کسب شناخت کامل و کافی از این کشورهاست. به طور قطع کشورهای منطقه CIS به دلیل مزیت‌های متعددی که برای ایران دارند، حتما باید یکی از اولویت‌های ایران در توسعه تعاملات تجاری خارجی باشند.

۲- معرفی اتحادیه کشورهای مستقل مشترک المنافع موسوم به CIS

اتحادیه کشورهای مستقل یا کشورهای مستقل مشترک المنافع به اختصار^۱، C.I.S.، اتحادیه‌ای شامل برخی از جمهوری‌های مستقل اتحاد جماهیر شوروی سابق است. تأسیس این اتحادیه به دست رؤسای مملکتی کشورهای روسیه، بلاروس و اوکراین بود. مرکز اصلی آن در مینسک پایتخت بلاروس، است و نشست‌های آن در کاخ تآوری در سن پترزبورگ انجام می‌شود.

این اتحادیه در دسامبر سال ۱۹۹۱ در یک قرار رؤسای کشورهای روسیه، بلاروس و اوکراین و سپس عضو شدن هشت کشور دیگر، شکل گرفت. در سال ۱۹۹۳ پس از عضو شدن کشور گرجستان، که خود را تا آن زمان از این اتحادیه دور نگه می‌داشت، تعداد این کشورها افزایش یافت. گرجستان پس از جنگ مرداد ماه سال ۸۷ در منطقه اوستیای جنوبی و دخالت روسیه از این سازمان خارج شد همین مسئله موجب تقدیم پیش‌نویس قانونی به مجلس اوکراین برای خروج از این سازمان شد. هرچند که هم‌اکنون نیز اوکراین فعالیت چندانی در این سازمان ندارد و پس از افزایش تنش‌ها با روسیه در سال ۲۰۱۴، از آن خارج شده‌است. از فوریه ۲۰۰۶ کشور قزاقستان در نشست‌های وزرای دفاع اتحادیه شرکت نمی‌کند و ترکمنستان نیز از سال ۲۰۰۵ عضو جانبی به حساب می‌آید.

اهداف این اتحادیه، سعی در بازسازی فضای اقتصادی و امنیت کشورهای پیشین اتحاد جماهیر شوروی سابق بود. اما در سال‌های اخیر این اتحادیه مفهوم خود را از دست داده، چنانچه اعضای آن فقط در سطح دیپلمات‌ها با هم نشست انجام می‌دهند و رؤسای آن‌ها سال‌هاست که با هم نشستی نداشته‌اند. در این میان کشورهای

¹ Commonwealth of Independent States

عضو، سیاست‌های خارجی مشترک نداشته و به موازات، پیمان‌های دیگری از قبیل مجمع اقتصادی اوراسیا و سازمان همکاری شانگهای و اکو (ایران، ترکیه و پاکستان)، بسته‌اند.

به این ترتیب ایران برای تعامل اقتصادی با کشورهای حوزه CIS باید در قالب اتحادیه اقتصادی اوراسیا با ۵ کشور روسیه، بلاروس، قزاقستان، ارمنستان و قرقیزستان تعامل کند و با دیگر کشورهای این حوزه از جمله آذربایجان، ازبکستان، تاجیکستان و مولداوی نیز به طور دوجانبه تعامل نماید.

پس از فروپاشی اتحاد شوروی، یکپارچگی اوراسیایی با هدف ساخت چارچوب جدیدی برای همکاری میان کشورهای بازمانده از اتحاد شوروی بنیان نهاده شد. تلاش‌های متعددی در طول دو دهه گذشته به وسیله دولت‌های مستقل مشترک المنافع انجام شده است تا یکپارچگی اقتصادی عمیق‌تری پدید آید. برای بسیاری از کشورها، محرکی که همراه تأسیس دولت‌های مستقل مشترک المنافع بود، باهدف رسیدن به شکلی از یکپارچگی مجدد عرضه نشده بود؛ اما تقریباً وسیله‌ای بود برای تثبیت اوضاع برای اعضای پیشین اتحاد شوروی تا هرکس بتواند بنا بر روش پیشین (دوران قبل از فروپاشی) به راه خود ادامه دهد.

اتحادیه اقتصادی اوراسیا فعالیت خود را رسماً از ابتدای ژانویه سال ۲۰۱۵ میلادی آغاز کرد. ریشه نظری تکوین اتحادیه اقتصادی اوراسیا را بایستی در پیشنهاد نور سلطان نظربایف، رئیس‌جمهور قزاقستان در سال ۱۹۹۴ درخصوص تکوین بلوک تجاری منطقه‌ای جستجو کرد. پس از طرح این پیشنهاد، در سال ۲۰۰۰ بلاروس، قزاقستان، روسیه، قرقیزستان و تاجیکستان جامعه اقتصادی اوراسیا را با هدف ایجاد بازار مشترک برای کشورهای عضو به وجود آوردند. در سال ۲۰۰۷، روسیه، قزاقستان و بلاروس درباره ایجاد یک اتحادیه گمرکی میان خود به توافق رسیدند. در سال ۲۰۰۹، ابتدا توافقاتی میان مسکو، آستانه و مینسک درخصوص ایجاد تعرفه گمرکی مشترک (ایجاد کد مشترک به جای قوانین داخلی) صورت پذیرفت و در نهایت، توافقات مذکور به امضای رؤسای جمهوری سه کشور رسید و بدین ترتیب، اتحادیه گمرکی در سال ۲۰۱۰ میان این

سه کشور شروع به فعالیت کرد. اهداف و اولویت های اتحادیه گمرکی شامل حذف تعرفه های گمرکی داخلی کشورهای عضو، ایجاد تعرفه خارجی مشترک و یک بازار واحد گسترده میان روسیه، قزاقستان و بلاروس اعلام گردید. ایده تأسیس فضای واحد اقتصادی موجب گردید رؤسای جمهور روسیه، بلاروس، قزاقستان توافقنامه ایجاد اتحادیه اقتصادی اوراسیا را در سال ۲۰۱۴ امضاء کنند که در اول ژانویه سال ۲۰۱۵ اجرایی گردید. هدف این اتحادیه، ایجاد فضای واحد اقتصادی، توسعه بازار مشترک و دستیابی به حرکت آزاد کالا، سرمایه، خدمات و مردم در بازار واحد کشورهای عضو، کاهش قیمت کالاها با کاهش هزینه های حمل و نقل مواد خام، ترویج رقابت سالم در بازار مشترک، سیاست های مشترک در کشاورزی، انرژی، فناوری و حمل و نقل اعلام گردید. ارمنستان در ۲ ژانویه ۲۰۱۵ و قرقیزستان در ۶ اوت ۲۰۱۵ به عضویت کامل اتحادیه اقتصادی اوراسیا درآمدند. در حال حاضر، اعضای این اتحادیه روسیه، بلاروس، قزاقستان، قرقیزستان و ارمنستان هستند که عضو اتحادیه گمرکی اوراسیا نیز می باشند.

اتحادیه اقتصادی اوراسیا جمعیتی بالغ بر ۱۸۴ میلیون نفر دارد که ۲,۴ درصد از جمعیت کل جهان را شامل میشود. همچنین ۹۴,۳ میلیون نفر جمعیت فعال اقتصادی در این اتحادیه، ۱,۹ تریلیون دلار تولید ناخالص داخلی که سهم ۳,۲ درصدی از کل تولید ناخالص جهانی را دارد و ۱/۳ تریلیون دلار تولیدات صنعتی که سهم ۲,۲ درصدی از کل تولید صنعتی جهان را دارد تولید می کنند. همچنین تجارت خارجی کشورهای عضو با خارج از اتحادیه بالغ بر ۸۷۷ میلیارد دلار یعنی برابر ۲,۸ درصد صادرات و ۱,۹ درصد واردات کل جهان است. هم چنین، اتحادیه اقتصادی اوراسیا با سهم حدود ۲۰ درصدی از تولید گاز طبیعی در جهان مقام دوم را در این زمینه دارد؛ سهم ۱۴/۶ از تولید جهانی نفت دارد که مقام اول در جهان است؛ سهم تولید ۵/۵ درصد از کشاورزی جهان دارد که ۱۲۳,۹ میلیارد دلار ارزش آن است و ۳/۷ درصد تولیدات صنعتی جهان را داراست و همچنین سهم ۴,۹ درصدی از تولید انرژی جهان دارد که مقام چهارم جهان در بین مناطق را دارا می باشد.

این اتحادیه چیزی بالغ بر ۸۳ میلیون تن تولید فولاد دارد که سهم ۵ درصدی از کل تولید جهانی می باشد و دارای مقام پنجم هستند. همچنین به میزان ۳۱,۱ میلیون تن تولید مواد معدنی که سهم ۱۶,۶ از کل تولید جهانی می باشد را دارا می باشد و دارای مقام دوم جهانی است. این اتحادیه ۵۵,۹ میلیون تن تولید آهن سفال دارد که سهم ۴,۷ درصدی از کل جهان و مقام سوم را دارند. محصولات کشاورزی، مواد غذایی، ماشین آلات، انرژی عمده کالاهای صادراتی اعضای اتحادیه می باشند. این اتحادیه دارای تولید ۱۶۶,۱ میلیون تن دانه های زراعی و گوجه فرنگی است که مقام پنجم در جهان را دارد و سهم آن از تولید جهانی ۵,۳ درصد می باشد. تولید شیر در این اتحادیه ۴۶,۳ میلیون تن است که مقام سوم در جهان است و سهم ۶,۹ از کل تولید جهانی دارند. جدول ذیل، خلاصه ای از آمار پایه اقتصادی کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا را نشان می دهد:

جدول ۱. خلاصه ای از آمار پایه اقتصادی کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا

اطلاعات پایه	حجم کلی	سهم جهانی
جمعیت کلی	۱۸۵ میلیون نفر	۲,۴%
نرخ بیکاری	5.5%	۲,۲% متوسط جهانی
تولید ناخالص داخلی	۲ تریلیون دلار؛ ۴ تریلیون دلار بر اساس نرخ برابر قدرت خرید	۳,۲%
تولید نفت	۶۳۴ میلیون تن	۱۴,۵%
تولید گاز	۷۴۴ میلیون متر مکعب	۲,۲%
تولید برق	۱۲۵۵ میلیون کیلو وات بر ساعت	۴,۹%
تولیدات کشاورزی	۱۲۳۹ میلیارد کیلو در سال	۵,۳%
تولید دانه های روغنی و حبوبات	۱۶۶ میلیون تن	۵,۳%
تولید فلزات	۸۳,۱ میلیون تن در سال	۵%
تولید کودهای معدنی	۳۱,۱ میلیون تن در سال	۱۶,۶%
خطوط ریلی	۱۰۹ هزار کیلومتر	۸%
طول جاده ها	۱۷۱۲ کیلومتر	۴,۷%
دسترسی به اینترنت	۸۶% جمعیت کل	۳,۹%

منبع: <http://www.eaeunion.org/lang=en#about-info>

۱-۲- ارکان اتحادیه

اتحادیه از سه رکن «شورای عالی اقتصادی»، «شورای بین دولتی» و «کمیسیون اقتصادی» و یک نهاد قضایی تحت عنوان «دادگاه اتحادیه اقتصادی اوراسیا» تشکیل شده است. مهمترین رکن این اتحادیه شورای عالی اقتصادی است که سران کشورهای عضو اعضای آن را تشکیل می دهند. پس از آن شورای دولتی است که نخست وزیران کشورهای عضو اعضای آن هستند. رکن اجرایی این اتحادیه نیز کمیسیون اقتصادی است که از هر یک از پنج کشور اتحادیه دو نفر در آن عضو هستند؛ همچنین بیش از هزار کارشناس مرتبط با امور اقتصادی در این کمیسیون شاغل هستند. مقر این کمیسیون مسکو است و وظیفه آن نظارت بر امور گمرکی اتحادیه است.

تصویر ۱. سران کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا

تصمیمات کمیسیون اقتصادی اوراسیا در صورتی که توسط دو سوم آراء در هیأت ده نفره تصویب شود، برای تمامی کشورهای عضو الزام آور خواهد بود. با این حال، هر یک از اعضا از طریق کمیسیون شورای اقتصادی اوراسیا که شامل معاونان نخست وزیران کشورهای عضو است، دارای حق وتو هستند. در صورتی که میان اعضا

در خصوص موضوعی اختلاف وجود داشته باشد، موضوع اختلاف به نخست وزیران کشورهای عضو که دو بار در سال در قالب شورای بین دولتی اوراسیا با یکدیگر ملاقات می کنند، ارسال می شود. معمولاً موضوعات خطیر و بحث برانگیز به شورای عالی اقتصادی اوراسیا، که سالانه در سطح سران برگزار می شود، ارجاع داده می شود. همچنین یک نهاد قضایی تحت عنوان دادگاه اتحادیه اقتصادی اوراسیا وجود دارد که به حل اختلاف و تفسیر مسائل حقوقی اتحادیه می پردازد.

۲-۲- اهداف اتحادیه

هدف این اتحادیه، ایجاد فضای واحد اقتصادی، توسعه بازار مشترک و دستیابی به حرکت آزاد کالا، سرمایه، خدمات و مردم در بازار واحد کشورهای عضو، کاهش قیمت کالاها با کاهش هزینه های حمل و نقل مواد خام، ترویج رقابت سالم در بازار مشترک، سیاست های مشترک در کشاورزی، انرژی، فناوری و حمل و نقل اعلام شده است.

۲-۳- آینده اتحادیه

در حال حاضر این اتحادیه تنها ۵ عضو اصلی دارد و کشورهای سوریه، مغولستان، تاجیکستان و مولداوی نیز به عنوان اعضای ناظر در این اتحادیه پذیرفته شده اند. همچنین کشورهای صربستان، اوکراین، ترکیه، ایران، ازبکستان، پاکستان، چین، اندونزی و ویتنام نیز از دیگر گزینه های احتمالی عضویت در این اتحادیه هستند. بیش از ۵۰ کشور نیز تمایل خود را برای برقراری روابط اقتصادی دوجانبه با این اتحادیه اعلام کرده اند.

در اردیبهشت ۹۷ ایران با اتحادیه اوراسیا بر سر ایجاد یک منطقه آزاد تجاری به توافق رسیدند. بر اساس این توافق فهرست کالاهایی که نام آن ها در توافق نامه ذکر شده است مشمول تعرفه ترجیحی (کاهش یا حذف تعرفه) می شوند. این توافق نامه می تواند مقدمه بسیار خوبی برای پیوستن ایران به این اتحادیه باشد.

این اتحادیه ظرفیت های اقتصادی زیادی دارد که ایران به واسطه حسن همجواری می تواند از بخش زیادی از این ظرفیت ها استفاده کند. یکی از مزایای این اتحادیه که جذابیت آن را برای ایران بیشتر می کند استقلال نسبی این اتحادیه از کشورهای غربی و آمریکا به واسطه حضور روسیه در راس این اتحادیه است.

یک دلیل مستور شکل گیری این اتحادیه را می توان تقابل روسیه با آمریکا دانست؛ به نظر می رسد با توجه به این که روسیه همواره تحت فشارها و تحریم های غرب بوده است، با تلاش برای تشکیل و تقویت این اتحادیه بنا دارد تا شکوه گذشته خود را بازابد و با ایجاد یک ثبات اقتصادی برای خود و هم پیمانانش، پیشرفت روز افزون خود را تضمین کند.

اتحادیه اقتصادی اوراسیا با جمعیتی بالغ بر ۱۸۲ میلیون نفر و تولید ناخالص داخلی در حدود ۴۰۰۰ میلیارد دلار (بر اساس معیار برابری قدرت خرید)، ۲۰ میلیون کیلومتر مربع وسعت دارد؛ از این رو پیداست که این مجموعه به لحاظ اقتصادی و سرمایه انسانی از ظرفیت های بالقوه فراوانی برخوردار است.

۴-۲- اهمیت اتحادیه برای روسیه

بدیهی است که اتحادیه اقتصادی اوراسیا با اتکا بر روسیه و محوریت این کشور شکل گرفته است؛ کما اینکه روسیه خود نیز در شکل گیری این اتحادیه پیش قدم بوده است. روسیه به واسطه چالش هایی که با غرب دارد در تلاش است تا با اتحاد با کشورهای پیرامون خود و تقویت آن ها قطبی قدرتمند را به موازات آمریکا و اتحادیه اروپا تشکیل دهد تا بتواند ضمن بازیابی شکوه گذشته خود قدرت چانه زنی خود را در امور بین المللی بالا ببرد و سیاست های خود را پیش ببرد. از این رو اتحادیه اوراسیا را با اهداف اقتصادی شکل داده است و در سدد تقویت روز افزون آن است.

برای روسیه، اتحادیه اقتصادی اوراسیا بیشتر معنا و ارزشی سیاسی دارد تا اینکه مفهومی اقتصادی داشته باشد و اهداف و حتی جهت گیری کلی اقتصادی آن برای روس ها هنوز به شکل کامل مشخص نشده است. روسیه از مشوق های متعددی برای اقناع همسایگان خود جهت عضویت در اتحادیه اوراسیا استفاده می کند. دولت های عضو این اتحادیه همچون بلاروس و قرقیزستان واجد شرایط دریافت سوبسید برای قیمت های گاز از سوی روسیه می شوند. از چنین مشوق های پرهزینه ای می توان دریافت که هدف روسیه از تشکیل این اتحادیه نباید ابتدائاً یک هدف اقتصادی باشد. پوتین در سال ۲۰۱۱ اعلام کرد که اتحادیه اقتصادی اوراسیا یک مجمع فراملیتی قدرتمند است که می تواند به یکی از قطب ها در جهان مدرن تبدیل شود و به عنوان پلی کارآمد بین اروپا و منطقه پویای آسیا - پاسیفیک عمل کند.

با این هدف روسیه خواستار تشکیل این اتحادیه بوده است که یک بدیل بسیار مطلوب برای ارتباط با اتحادیه اروپا به وجود بیاید و یک رکن ثانویه (یک رکن اوراسیایی که بر رکن یورو آتلانتیک افزوده شده باشد) در ساختار امنیت فراگیر اروپا پدید آید و سرانجام نقش روسیه به عنوان یک قدرت منطقه ای بی رقیب به نمایش درآید. چنانچه این اتحادیه به رهبری روسیه شکل بگیرد و تداوم بیابد، با این احتمال که رهبر دیگری جز روسیه برای آن متصور نیست، رقبای منطقه ای و فرامنطقه ای نمی توانند به جایگاه روسیه در اوراسیا خدشه ای وارد کنند. روسیه همچنین با توجه به تجربه اوکراین تمایل دارد تا هر کشور دیگری در منطقه را که بخواهد به سوی اتحاد با اروپا حرکت کند، به وسیله ابزارهای همین اتحادیه اوراسیایی تنبیه کند. البته اگر دیگر کشورهای عضو مانند بلاروس و ارمنستان، بخواهند با ترتیبات ژئوپلیتیک روس ها در روابط تجاری خود نسبت به کشورهای غیر عضو اتحادیه هماهنگ و منطبق باشند، بسیار محتمل است که این دولت ها خواستار دریافت حقوق و سودهای ویژه ای در مقابل وفاداری ژئوپلیتیک خود درون رژیم اقتصادی مشترک شوند.

بسیاری از مشکلات مربوط به مهاجرت نیروی کار به روسیه در چارچوب این اتحادیه قابل حل است. چنین راه حلی می تواند بر جریان مهاجران کار قانونی به روسیه تأثیر بگذارد.

پس از بحران اوکراین، روسیه بر کالاهای خاصی که از اروپا وارد می شد تحریم هایی را اعمال کرد و البته متوقع بود که بلاروس و قزاقستان نیز پیگیر همان تحریم ها باشند. هرچند این کشورها از همراهی با روسیه اجتناب ورزیدند اما مسکو معیارهای دیگری را اتخاذ کرد تا مانع ورود کالاهای اروپایی به بازارهای روسیه گردد. دیمیتری مدودوف در این راستا بیان داشت؛ همه اعضای اتحادیه اقتصادی اوراسیا باید از نظام لیبل زنی خاصی برای کالاهای وارداتی استفاده کنند تا از صادرات مجدد کالاهای مدنظر جلوگیری شود. این اتحادیه در چنین موضوع استراتژیکی توانست راهگشای روسیه باشد در صورتی که بدون سازوکار موجود اتحادیه اقتصادی، روسها مجبور بودند راه پرپیچ و خمی را برای محدودسازی صادرات دوباره طی کنند.

۵-۲- ضعف جدی روابط اقتصادی کشورهای اتحادیه با یکدیگر

درخصوص مبادلات دورن منطقه ای در اوراسیای مرکزی می توان گفت با وجود اینکه روسیه شریک تجاری بیشتر کشورهای منطقه است، اما تجارت میان اعضای دیگر محدود است. به رغم شکل گیری اتحادیه گمرکی مشترک اوراسیایی، اما ارقام تجاری این منطقه رشد چندانی نداشته است. مهم ترین دلیل آن را می توان در محدود بودن این اتحادیه تنها به پنج کشور منطقه و نیز پایین بودن حجم روابط تجاری اعضا با یکدیگر دانست.

در واقع در منطقه اوراسیای مرکزی سه فرو منطقه آسیای مرکزی، قفقاز و بالتیک قرار دارند که روابط تجاری هرکدام از آنها بیشتر با کشورهای خارج از منطقه خود است. در حوزه آسیای مرکزی، چین شریک اصلی تجاری آن است. بیشتر واردات این حوزه از چین و مقصد صادراتی کشورهای صاحب منابع طبیعی این حوزه

نیز چین است. در حوزه قفقاز و بالتیک نیز، کشورهای این منطقه به دنبال تجارت با حوزه اتحادیه اروپا هستند. میزان تجارت کشورهای این حوزه با اتحادیه اروپا قسمت عمده ای از تجارت آنها را تشکیل می دهد. بنابراین می توان گفت عمده صادرات و واردات کشورهای اوراسیای مرکزی با کشورهای خارج منطقه است.

هر چند که روابط اقتصادی کشورهای منطقه با روسیه از پایداری و نسبت قابل توجهی برخوردار است اما روابط خود کشورهای منطقه با یکدیگر قابل اتکا نیست. تجارت خارجی کشورهای اوراسیای مرکزی با یکدیگر بخش کوچکی از روابط کلی تجاری آنها است. موضوع مهم دیگر در همکاری اقتصادی از نگاه اقتصاد سیاسی بین الملل، رفع نیاز متقابل کشورهای یک واحد همگرا است. چرا که یکی از اهداف کشورها برای ورود به همگرایی به ویژه در بعد اقتصادی بیشینه کردن سود است. منطقه اوراسیای مرکزی در این زمینه ظرفیت های مغفول فراوانی دارد.

نگاه دیگری که نسبت به اتحادیه اقتصادی اوراسیا وجود دارد، روسیه محوری این اتحادیه است. غربی ها معتقدند که روسیه از این اتحادیه بیشتر از آنکه انتظارات اقتصادی داشته باشد، انتظارات سیاسی دارد. ادعای اندیشکده های غربی بر این اساس است که تجارت روسیه با اتحادیه اقتصادی اوراسیا تنها ۵ درصد از سهم کل تجارت این کشور را شامل می شود، و بقیه تجارت این کشور با دیگر کشورهاست. دیدگاه های عمدتاً اروپایی و غربی از آن روی که یکپارچگی فضای پسا شوروی را محور آرزوهایی می دانند که پوتین مدت ها است در سر می پروراند تأسیس اتحادیه اقتصادی اوراسیا را با هدف بازنمایش قله این تلاش ها در جهت گرد آوردن همسایگان روسیه تحت رهبری مسکو تعریف می نند.

۶-۲- اتحادیه از منظر غرب

ناظران بین المللی نسبت به کارگزاران این اتحادیه نگاه متفاوت تری دارند. کمیسیون اتحادیه اروپا در گزارشی درباره این اتحادیه نوپا، تولید ناخالص داخلی آن را بسیار کمتر از تولید ناخالص داخلی آمریکا، اتحادیه اروپا و چین و حتی کمتر از ژاپن و بلوک منطقه‌ای آمریکای جنوبی (مرکوسور) عنوان کرد. در واقع اتحادیه اقتصادی اوراسیا در تولید ناخالص داخلی می‌تواند با کانادا و کره جنوبی رقابت کرده و تولید ناخالص داخلی آن کمی بزرگتر از ترکیه و آفریقای جنوبی است.

کمیسیون تجاری سازمان ملل هم در گزارشی به بررسی اهمیت تجارت بین المللی اتحادیه اقتصادی اوراسیا پرداخته است که در نتیجه، خروجی این گزارش، سهم اتحادیه اقتصادی اوراسیا از تجارت جهانی را معادل ۱,۸ درصد و سهم این اتحادیه از تجارت جهانی انرژی را نیز معادل ۷,۵ درصد می‌داند. بر اساس این گزارش این اتحادیه بازیگر بزرگی در تجارت بین‌الملل نیست ولی در تجارت انرژی نقش به‌سزایی در دنیا ایفا می‌کند.

مرکز آمار اروپا نیز در گزارشی از اتحادیه اقتصادی اوراسیا، اعلام کرده که حجم تجارت این اتحادیه با اتحادیه اروپا بیش از ۴۰ درصد کاهش یافته است. مرکز آمار اروپا در بخش دیگری از گزارش خود اعلام کرد که اتحادیه اقتصادی اوراسیا بعد از سوئیس، چهارمین شریک اقتصادی اتحادیه اروپا است. البته مرکز آمار اروپا در بخش نتیجه‌گیری گزارش خود، نوشته است که با وجود کاهش حجم مبادلات تجاری دو طرف، اتحادیه اقتصادی اوراسیا هنوز هم یک شریک تجاری مهم اتحادیه اروپا است.

۷-۲- آمارهای تجاری کشورهای منطقه CIS

در طول یک دهه اخیر اعضای اتحادیه اقتصادی اوراسیا به طور متوسط سالانه در حدود ۵۰۰ میلیارد دلار کالا به دیگر کشورهای جهان صادر کرده اند و در مقابل ۳۰۰ میلیارد دلار کالا واردات این اتحادیه بوده است. این آمار نشان از آن دارد که در هر سال این کشورها به طور میانگین با ۲۰۰ میلیارد دلار تراز مثبت صادراتی مواجه بوده اند. هرچند در سال های اخیر به دلیل افت قیمت نفت و محصولات نفتی و گازی و همچنین شیوع بیماری کرونا، میزان تجارت خارجی این کشورها مقداری کاهش یافته است. نکته دیگر اینکه به طور میانگین بیش از ۶۰ درصد کالاهای صادراتی کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا را محصولات معدنی و فرآورده های نفت و گاز تشکیل می دهد.

تجزیه و تحلیل حجم و نوع صادرات در مقابل حجم کلی واردات کشورهای عضو اتحادیه نشانگر آن است که اعضای این اتحادیه عموماً مصرف کننده کالاهای لوکس، محصولات کشاورزی و تولیدات صنعتی هستند. از طرف دیگر، صادرات کشورهای عضو مشتمل بر محصولات خام معدنی و هیدروکربنی همچون انواع فلزات معدنی، نفت و گاز با حجم پایین فرآوری و صنعتی سازی است. این بدان مفهوم است که کشورهای عضو اتحادیه را باید بازیگرانی با موقعیت نیمه پیرامونی در نظام جهانی تلقی نمود که هم سطحی از صنعتی سازی (با فناوری پایین) را تجربه می کنند و هم صادرکننده مواد خام و نیروی کار به کشورهای صنعتی و پیشرفته جهان هستند. جدول ذیل، اقلام صادراتی و وارداتی کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا را نشان میدهد.

جدول ۲. عمده کالاهای وارداتی و صادراتی کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا

کشور	عمده صادرات به بازارهای جهانی	عمده واردات از بازارهای جهانی
روسیه	نفت خام، گاز طبیعی، چوب پتروشیمی، کودهای معدنی و فلزات	ماشین آلات صنعتی و کشاورزی، دارو و تجهیزات پزشکی و خودرو
قزاقستان	نفت، گاز، اورانیوم، کک نفتی، قیر، مس و نقره	دستگاه های مخابراتی، وسایل نقلیه، فولاد، دارو و محصولات پزشکی

ارمنستان	سیگار، طلا، اورانیوم، کنساتره مس، الکل، مواد معدنی، فرآورده های غذایی	گاز، نفت، داروهای ترکیبی، تلفن همراه، گندم، ماشین آلات صنعتی و الماس
بلاروس	لاستیک، لبنیات، چوب، گوشت و فرآورده های گوشتی، ماشین الات کشاورزی و کودهای شیمیایی	نفت، گاز طبیعی، دارو، مقاطع تخت فلزی، وسایل نقلیه، دستگاه های تلفن همراه، میوه و محصولات پتروشیمیایی
قرقیزستان	فلزاتی همچون طلا و مس، پنبه، سبزیجات و دارو	قند، شکر، شکلات، گندم، دارو و البسه

در سال ۲۰۲۰ میلادی ۵ کشور عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا در مجموع ۴۲۰ میلیارد دلار صادرات و ۳۱۰ میلیارد دلار واردات داشته اند. لازم به ذکر است در هر دوبرخش صادرات و واردات سهم روسیه از کل صادرات و واردات کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا بین ۷۵ تا ۸۰ درصد است. این آمار نشان دهنده ظرفیت مناسب توسعه تجارت با این اتحادیه است که فرصت های متعددی را برای اقتصاد ایران به وجود می آورد. در مقابل، حجم کلی تجارت داخلی اتحادیه اقتصادی اوراسیا در سطح ناچیزی قرار دارد و کشورهای خارج از منطقه، شرکای اصلی تجاری اعضای اتحادیه به شمار میروند؛ به طوریکه در طول سال های اخیر مجموع تجارت ایران با کشورهای این منطقه، همواره کمتر از ۳ میلیارد دلار بوده است و این کشورها سهمی کمتر از ۵ درصد در تجارت خارجی ایران دارند.

نکته دیگر اینکه براساس آمار موجود، تنها حدود ۵ درصد از تجارت خارجی این کشورها به صورت داخلی و بین کشورهای عضو صورت می گیرد. هرچند حجم تجارت درون سازمانی این کشورها به دلیل تشدید روند همگرایی در سال های اخیر روبه افزایش بوده است اما در حال حاضر بیش از ۹۵ درصد تجارت این کشورها به کشورهای دیگر جهان انجام می شود که به معنی وابستگی بالا به تجارت با خارج و سطح پایین همگرایی تجاری است. به عنوان مثال حجم تجارت درون سازمانی در کشورهای عضو اتحادیه اروپا نزدیک به ۸۰ درصد کل تجارت واحدهای عضو این اتحادیه را تشکیل می دهد. این امر نشانگر یکی از مهم ترین ضعف های موجود

در اتحادیه اوراسیاست که کاهش آن مستلزم اتخاذ راهبردهایی چون سرمایه‌گذاری مشترک، ایجاد زیرساخت‌های تجاری و تولیدی و تقسیم کار درون سازمانی است (معاونت دیپلماسی اقتصادی وزارت خارجه، ۲۴ اردیبهشت ۱۳۹۹).

در حال حاضر آمریکا، چین، اتحادیه اروپا، ژاپن، کره جنوبی، کانادا و هند، شرکای تجاری اول کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا هستند؛ به طوریکه مجموع حجم تجارت کشورهای عضو با یکدیگر، از تجارت اعضا با هریک از کشورهای فوق کمتر است.

۳- توافقات تجاری کشورهای منطقه CIS

اغلب توافقات تجاری این کشورها در قالب اتحادیه اقتصادی اوراسیا و با دیگر کشورهای جهان منعقد شده است که به قرار زیر است.

جدول ۳. توافقات تجاری اتحادیه اقتصادی اوراسیا

کشور	تاریخ لزوم اجرا	زمان امضا
اوکراین	۲۰ سپتامبر ۲۰۱۲	۱۸ اکتبر ۲۰۱۱
مولداوی	۱ ژانویه ۲۰۱۳	۱۸ اکتبر ۲۰۱۱
ازبکستان	۹ ژانویه ۲۰۱۴	۱۸ اکتبر ۲۰۱۱
مصر	۵ اکتبر ۲۰۱۵	۱۰ فوریه ۲۰۱۵
تاجیکستان	۱۹ مارس ۲۰۱۶	۱۸ اکتبر ۲۰۱۱
ویتنام	۵ اکتبر ۲۰۱۶	۲۹ می ۲۰۱۵
چین	آغاز سال ۲۰۱۹	۱۷ می ۲۰۱۸
ایران	آغاز سال ۲۰۲۱	۱۷ می ۲۰۱۸
صربستان	در حال مذاکره	۶ ژوئن ۲۰۱۶

۳-۱- توافقی نامه های تجارت آزاد

از سال ۲۰۱۲، توافقی نامه منطقه آزاد تجاری چند جانبه، منطقه تجارت آزاد بین ارمنستان، بلاروس، قزاقستان، قرقیزستان، قرقیزستان، روسیه (در حال حاضر همه کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا) و همچنین اوکراین، ازبکستان، مولداوی و تاجیکستان را ایجاد کرده است. اتحادیه اولین توافقی تجارت آزاد را با ویتنام امضا کرده است که در اکتبر ۲۰۱۶ پس از تصویب همه احزاب، به تصویب می رسد.

توافقی نامه اتحادیه اقتصادی اوراسیا و چین شامل ۱۳ حوزه است که برخی از آن ها شامل همکاری های گمرکی، تسهیل تجارت، حقوق مالکیت فکری، همکاری میان بخش ها و تدارکات عمومی، موضوعات جدید نظیر تجارت الکترونیک و رقابت است.

نکته قابل توجه این است که کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا باید به طور مشترک به مذاکره با کشورهای دیگر برای حصول به هر توافقی از جمله توافقنامه تجارت آزاد بپردازند. بازیگران اصلی برای اتحادیه اقتصادی اوراسیا اتحادیه اروپا، ترکیه، ایران، چین و شبه جزیره کره هستند. اتحادیه اقتصادی اوراسیا به دنبال افزایش تجارت خود با شرکای خاورمیانه و شرق آسیا برای به دست آوردن سود تجارت در حال رشد بین اروپا و آسیا است.

۲-۳- تأثیر موافقتنامه های تجارت ترجیحی بر گسترش تجارت منطقه ای

جهانی شدن اقتصادها، آزادسازی های تجاری و همبستگی متقابل بین دولت ها به واسطه پیشرفت های علمی و تکنولوژیک در عصر انفجار اطلاعات و فناوری اطلاعات، از ویژگی های مهم عصر حاضر به شمار میروند. آزادسازی ها در سطح جهانی به طور عمده در قالب سازمان تجارت جهانی^۱ و در سطح منطقه ای به صورت پیمان های ترجیحات تجاری منطقه ای و در سطح دوجانبه در قالب موافقتنامه های آزادسازی تجاری میان دولتی انجام میگیرد. رسالت محوری ترتیبات تجاری مزبور این است که منافع شرکای اقتصادی را تقویت نموده و زمینه ساز ادغام یا همگرایی تجاری میشوند. آزادسازی در سطوح منطقه ای و دوجانبه علاوه بر مزایایی که از لحاظ تجاری برای اعضای خود به دنبال دارند، آنان را مهیا می کنند تا در نظام نوین تجاری بین المللی به نحو موفق تری ادغام شده و از این رهگذر منافع بیشتری را به خود اختصاص داده و به همان میزان تهدیدات احتمالی را کاهش دهند.

موافقتنامه های تجارت ترجیحی^۲ توافقاتی میان دو یا چند کشور یا سازمانهای منطقه ای و بین المللی است که بر مبنای آن، تعرفه ها و موانع وضع شده بر تعاملات تجاری کاهش یافته یا حذف می شوند. از این منظر، تجارت

¹ The World Trade Organization (WTO)

² Preferential Trade Agreements (PTA)

ترجیحی را می توان در زمره ابزارهای پیشبرد تجارت منطقه ای کشورها دانست که از طریق به حداقل رسانیدن تعرفه ها و موانع، نفع متقابل شرکای اقتصادی را افزایش داده و ضمن ایجاد نوعی وابستگی میان کشورها، بسط تعاملات به سایر حوزه های موضوعی از جمله امنیتی، سیاسی، زیست محیطی و حتی فرهنگی را به دنبال خواهد داشت. در حال حاضر، حدود ۹۷ درصد از کل تجارت جهانی متعلق به کشورهایی است که دست کم عضو یکی از موافقتنامه های تجارت ترجیحی هستند؛ در حالیکه این نسبت در سال ۱۹۹۰ حدود ۷۲ درصد بود.

جمهوری اسلامی ایران به جهت موقعیت ژئوپلیتیک، ژئواستراتژیک و ژئواکونومیک و قرارگیری در مسیر کریدورهای شمال - جنوب و شرق - غرب، ظرفیت مناسب بنادر، پایانه های مرزی و دیگر زیرساخت های حمل و نقل از بستر و شرایط مناسبی برای قرار گرفتن در مرکز مبادلات تجاری منطقه ای و جهانی برخوردار است.

در نتیجه مذاکرات ایران با اتحادیه اقتصادی اوراسیا، در چارچوب موافقتنامه موقت، که از سال ۱۳۹۴ آغاز، در اردیبهشت سال ۱۳۹۷ امضا و نهایتاً در آبان سال ۱۳۹۸ به مرحله اجرایی رسید، امتیازات تعرفه ای را در توافق نامه بین ایران و اوراسیا در فهرست اتحادیه اقتصادی اوراسیا مواردی شامل گوشت و چربی و محصولات نفتی، انواع خاصی از شیرینی و شکلات و همچنین فلزات، لوازم آرایشی و انواع خاصی از تجهیزات الکترونیکی و مکانیکی قائل شدند. به دولت ایران ترجیحات تعرفه ای برای لیست گسترده ای از محصولات غذایی، در درجه اول سبزیجات، میوه ها، میوه های خشک شده و همچنین مصالح ساختمانی، وسایل آشپزی، فرش، برخی از مشتقات از فلزات غیر آهنی اعطا شده است. با این وضعیت میانگین سطح نرخ عوارض گمرکی کالاهای صنعتی وارداتی به ایران از ۲۲،۴ درصد به ۱۵،۴ درصد، معادل ۷ درصد کاهش که این عوارض برای کالاهای وارداتی به اتحادیه از ۸ درصد به ۴،۷ درصد، معادل ۳،۳ درصد، کاهش یافته است. همچنین ایران عوارض گمرکی

برای کالای کشاورزی وارداتی را به طور متوسط از ۳۲,۲ درصد به ۱۳,۲ درصد، معادل ۱۹ درصد کاهش و اتحادیه عوارض واردات این کالاها را از ۹,۶ درصد به ۴,۶ درصد، معادل ۵ درصد، کاهش داده است.

ایران در حال حاضر یک موافقتنامه تجارت محدود با اوراسیا دارد، چرا که شامل اقلام محدودی از کالاها است. فهرست امتیازات اعطایی ایران به اوراسیا شامل ۳۹۰ کالا است و فهرست امتیازات اعطایی اوراسیا به ایران شامل ۵۰۴ کالا است؛ یعنی مجموعاً کمتر از ۹۰۰ کالای امتیاز داده شده بین طرفین مبادله می‌شود. عنوان دقیق این موافقتنامه، موافقتنامه موقت تشکیل منطقه تجارت آزاد بین جمهوری اسلامی ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا و کشورهای عضو است که موافقتنامه‌ای سه ساله است؛ در واقع ایران و اتحادیه مذکور در حال حاضر در مرحله اولیه همگرایی اقتصادی قرار دارند که پیش از مرحله موافقتنامه تجارت آزاد است. انتظار می‌رود با شروع مذاکرات مربوطه و پس از اتمام دوره سه ساله موافقتنامه موقت فعلی، موافقتنامه تجارت آزاد ایران با اتحادیه اقتصادی اوراسیا که مرحله دوم همگرایی محسوب می‌شود، اجرایی شود. به لحاظ متن، این موافقتنامه، جامع‌ترین موافقتنامه‌ای است که ایران تا کنون با یک سازمان منطقه‌ای به امضاء رسانده است.

۴- مزیت های تعامل با کشورهای منطقه CIS برای ایران

در این بخش مزیت های ایران در تعامل با کشورهای منطقه CIS بر شمرده شده است.

۴-۱- همجواری و سهولت در امر حمل و نقل

اتحادیه اوراسیا شامل کشورهایی است که عمدتاً فاصله زیادی با ایران ندارند و گزینه های خوب و به صرفه ای برای حمل و نقل کالا به این کشورها وجود دارد.

کشور ارمنستان هم مرز با ایران است و جزء معدود کشورهایی است که ایرانیان بدون روآدید می توانند به این کشور سفر کنند؛ حمل و نقل زمینی به این کشور نیز به آسانی صورت می گیرد. قرقیزستان هر چند هم مرز با ایران نیست اما از طریق ترکمنستان و ازبکستان می توان به آن دسترسی داشت؛ همچنین می توان از طریق بندر اکتائو قزاقستان که خود نیز عضوی از اتحادیه است به قرقیزستان دسترسی داشت. بلاروس نیز شرایطی مانند قرقیزستان دارد که از طریق روسیه می توان به این کشور نیز دسترسی داشت. روسیه و قزاقستان نیز که مهمترین کشورهای این اتحادیه هستند شرایط بسیار خوبی به لحاظ راه های ارتباطی با ایران دارند؛ در حال حاضر هر چهار نوع حمل و نقل جاده ای، ریلی، دریایی و هوایی بین ایران و این دو کشور برقرار است که شرایطی فوق العاده است.

۴-۲- استقلال نسبی اتحادیه از غرب

روسیه کشوری است که به دلایل خاص ژئوپلیتیکی همواره با آمریکا و به تبع آن با متحدان آمریکا چالش داشته است. آمریکا همیشه روسیه را رقیب سرسخت خود برای کدخدایی جهان می دیده است، علی الخصوص که روسیه در حوزه نظامی کاملاً مستقل است و صاحب فناوری های نظامی راهبردی و خاص خود است. روسیه همواره از جانب آمریکا تحت فشار بوده است و علی رغم آن که روسیه از زمان گورباچف تلاش کرده

است روابط خود را با آمریکا و متحدانش عادی کند، اما آمریکا هیچ گاه برای این کار تمایلی از خود نشان نداد و به طرق مختلف تلاش کرد تا سرعت پیشرفت روسیه را کاهش دهد تا استیلای خودش بر جهان را حفظ کند.

از این رو روسیه به خصوص در دوران ریاست جمهوری پوتین بر آن است تا با اتحاد با کشورهای اطراف خود علاوه بر افزایش شتاب پیشرفت خود جبهه ای قوی برای مواجهه با آمریکا ایجاد کند.

از طرفی ایران که اختلافاتش با آمریکا و متحدانش عیان است، به شدت مورد قهر آن ها قرار گرفته است. بنابراین همکاری و گرایش به اتحادیه اوراسیا می تواند تا حدودی خلا ارتباط با غرب را برای ایران پر کند و تاب آوری اقتصادی ایران در مواجهه با تحریم های غرب را ارتقا بخشد.

۳-۴- دسترسی به بازار اروپا و سایر نقاط جهان

جز روسیه که با غرب چالش هایی دارد، سایر کشورهای اوراسیایی روابط نسبتاً خوبی با کشورهای اروپایی دارند و ایران می تواند به واسطه آن ها از ظرفیت های اقتصادی اروپا بهره مند شود (به نوعی دورزدن تحریم ها). به عنوان مثال کشور قزاقستان که روابط خوبی هم با آمریکا و اروپا دارد، به هر سرمایه گذاری که بخواهد در این کشور سرمایه گذاری کند زمین رایگان واگذار می کند (کما اینکه یکی از سرمایه گذاران ایرانی در حال حاضر ۲۵۰ هزار هکتار زمین را از این کشور دریافت کرده است)؛ به توجه به مراتع وسیع و بکری که کشور قزاقستان دارد و با توجه به نیاز سالانه ۱۵۰ هزار تنی ایران به واردات گوشت قرمز، سرمایه گذاران ایرانی می توانند در زمینه تولید گوشت در این کشور سرمایه گذاری کنند تا علاوه بر صادرات به اقصی نقاط دنیا نیاز گوشت کشور را هم تامین کنند.

۴-۴- ظرفیت های اقتصادی

اتحادیه اوراسیا ۲۰ میلیون هکتار زمین دارد که تا کنون در بخش اعظمی از آن هیچ گونه کشاورزی و دام پروری صورت نگرفته است و فرصت های بسیاری برای سرمایه گذاران ایرانی دارد. جمعیت بیش از ۱۸۰ میلیونی این اتحادیه نیز بازار بسیار بزرگی برای محصولات تولیدی ایران است.

روسیه دارای یکی از بزرگترین ذخایر نفت و گاز جهان است و در صورت نزدیکی ایران به این اتحادیه به هر شکلی، این اتحادیه با در اختیار داشتن بیشترین ذخایر نفت و گاز جهان (مجموع نفت و گاز ایران و روسیه) می تواند موثرترین بازیگر در بازار انرژی باشد. ظرفیت های بالفعل و بالقوه بسیاری در کشورهای عضو این اتحادیه وجود دارد (به عنوان مثال روسیه ۲۵ درصد جنگل های جهان را در اختیار دارد و بزرگترین تولیدکننده چوب جهان است)

از طرفی روسیه یکی از اعضای دائم سازمان ملل است و دارای حق وتو است که با توجه به زاویه ای که سیاست های این کشور با غرب دارد، ارتباط مثبت با این کشور می تواند عواید بسیار خوبی برای ایران داشته باشد. به غیر از روسیه، ایران از سایر کشورهای این اتحادیه به مراتب پیشرفته تر است و این بدان معناست که ایران توانایی تامین بسیاری از نیازهای این کشورها را دارد. یعنی ایران می تواند علاوه بر صدور کالاهای خود به این کشورها، خدمات فنی و مهندسی و تکنولوژی خود را نیز به آن ها صادر کند.

۴-۵- وحدت در تصمیمات اقتصادی در مواجهه با مسائل بین المللی

اگر ایران و کشورهایی مانند چین و ترکیه نیز به عضویت این اتحادیه درآیند، این اتحادیه به یک گول اقتصادی، سیاسی و نظامی مبدل می شود که اروپا و آمریکا نمی توانند هیچ گونه فشاری بر آن وارد کنند و یا کشورهای عضو این اتحادیه را تهدید کنند.

البته ناگفته نماند که عضویت ایران در این اتحادیه لزوماً سراسر منفعت نخواهد بود. ایران باید قبل از پیوستن به این اتحادیه تمام معایب آن را به خوبی بشناسد و با توجه به ملاحظات و شرایط خاص خود به این اتحادیه بپیوندد.

مؤسسه
اندیشکده
اقتصاد
مقاومتی

۵- روابط تجاری ایران و کشورهای منطقه CIS

تجارت ایران با اتحادیه اقتصادی اوراسیا سهم ناچیزی از تجارت ۸۵۰ میلیارد دلاری اورسیا را تشکیل میدهد. این مسئله سبب کاهش توان دولت به منظور استفاده از ظرفیت تقلیل تعرفه های تجاری و ایجاد منطقه آزاد می شود. تجارت خارجی کشورمان با اتحادیه اقتصادی اوراسیا بعد از اجرایی شدن موافقتنامه تجارت ترجیحی، در مدت پنج ماه از ۵ آبان ۱۳۹۸ تا خرداد ۱۳۹۹ به بیش از ۲,۱ میلیارد دلار رسید که از این میزان ۱ میلیارد و ۵۲۸ میلیون دلار سهم واردات و حدود ۵۸۴ میلیون دلار نیز سهم صادرات بوده است.

۱-۵- صادرات ایران به کشورهای CIS

براساس آمارهای موجود، عمده صادرات ایران به کشورهای عضو اتحادیه اوراسیا شامل خشکبار، میوه و مشتقات هیدروکربنی، فرش و مواد معدنی است. در واقع، ۸۰ درصد صادرات اوراسیا به ایران شامل محصولات کشاورزی به ویژه غلات و ۶۸ درصد صادرات ایران به اوراسیا، شامل محصولات کشاورزی به ویژه میوه و خشکبار است (زادبوم، ۳۰ آذر ۱۳۹۹). صادرات این محصولات خام که عمدتاً فاقد ارزش افزوده است، نشان از مدل های منسوخ قرن نوزدهمی صادرات دارد.

کل حجم صادرات ایران به کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا در سال ۲۰۱۹ کمی بیش از ۸۱۰ میلیون دلار بود. این رقم در مقایسه با کل حجم واردات کشورهای اوراسیا که بیش از ۳۴۰ میلیارد دلار است، نشان دهنده حجم ناچیز روابط تجاری ایران و این اتحادیه است.

در جدول زیر میزان صادرات ایران به کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا، بر اساس آمار گمرک کشورهای طرف مقابل، نشان داده شده است.

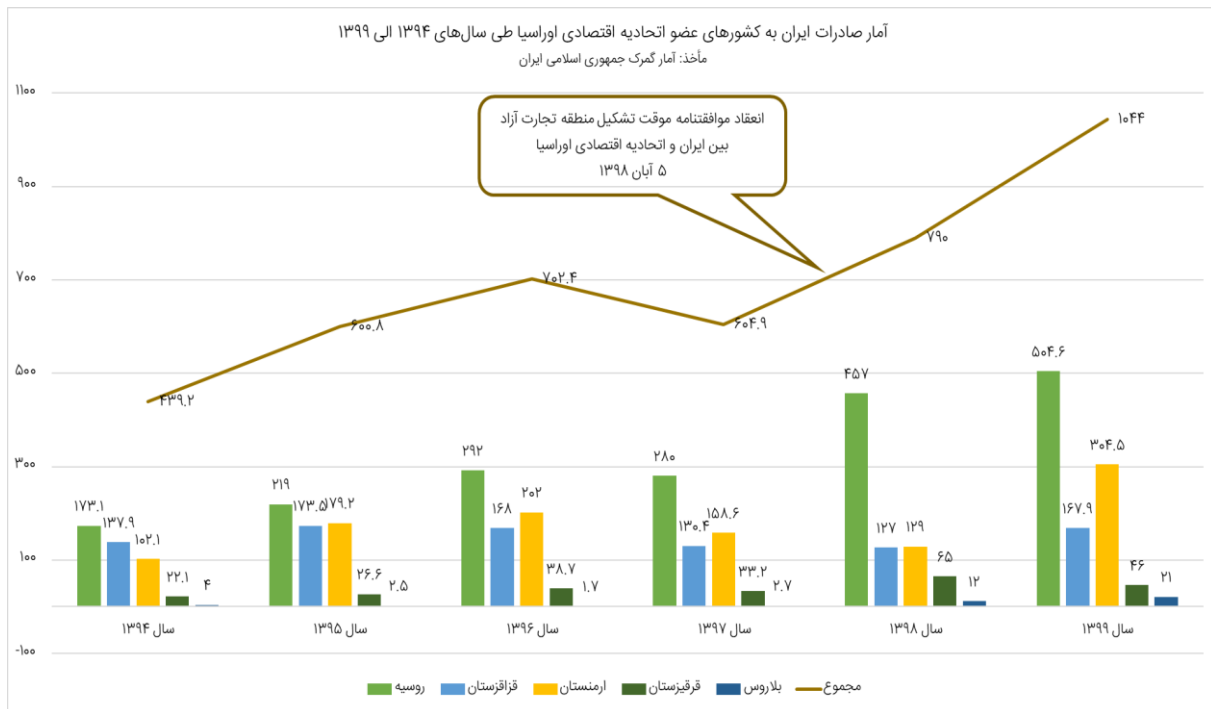
جدول ۴. عمده کالاهای صادراتی ایران به کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا در سال ۲۰۱۹

کشور	میزان صادرات (میلیون دلار)	عمده کالاهای صادراتی
روسیه	۳۹۰	پسته و خشکبار، میوه و سبزیجات، شیر خشک
قزاقستان	۸۰	سیمان، خرما و پسته
ارمنستان	۳۲۰	محصولات پتروشیمیایی، سیمان، ورقه فولادی
بلاروس	۱۰	محصولات غذایی، فرش، خرما و میوه
قرقیزستان	۱۷	خشکبار، میوه، پسته، محصولات پتروشیمیایی

مأخذ: مرکز جهانی تجارت (ITC)

در عین حال بر اساس آمارها میزان صادرات ایران به کشورهای عضو در سال ۲۰۲۰ با افزایش همراه بوده و به بیش از یک میلیارد و ۲۰۰ میلیون دلار رسیده است که نشان دهنده اثرگذاری توافق تجاری منعقد شده بین دو طرف است.

بر اساس آمارهای داخلی نیز میزان کل صادرات ایران به اتحادیه اقتصادی اوراسیا از ۵ آبان ۱۳۹۸ تا ۲۶ اردیبهشت ۱۳۹۹، بالغ بر ۵۷۲ میلیون دلار بوده که ۳۱۹ میلیون دلار آن معادل ۵۵ درصد از کل صادرات ایران به اوراسیا مشمول دریافت تعرفه در چارچوب موافقتنامه شده‌اند.

نمودار ۱. آمار صادرات ایران به کشورهای عضو اتحادیه اوراسیا

۲-۵- واردات ایران از کشورهای CIS

در حوزه واردات، عمده کالاهای وارداتی شامل دانه های روغنی، حبوبات، گوشت گرم دامی و برخی محصولات صنعتی در بخش های حمل و نقل و اکتشافات نجومی است. به جهت سطح پایین تولید و مشکلات آب و هوایی کشت و پرورش این محصولات در ایران، نوعی ساختار وابستگی متقابل سست ایجاد شده است؛ به عبارت دیگر اگرچه اتحادیه اوراسیا پاسخگوی نیازهای ما در بخش هایی از حوزه کشاورزی است، اما کیفیت و میزان تولیدات کشاورزی ایران به نحوی نیست که بتواند بخشی از بازار این کشورها را در اختیار داشته باشد.

کل حجم واردات ایران از این کشورها در سال ۲۰۱۹ برابر با ۱ میلیارد و ۶۰۰ میلیون دلار بوده است که نشان دهنده سهم پایینتر از ۳ درصدی کشورهای اتحادیه اقتصادی اوراسیا و به طور کلی کشورهای منطقه CIS در واردات ایران است.

در جدول زیر میزان واردات ایران از این کشورها بر اساس آمار گمرک کشورهای طرف مقابل، نشان داده شده است.

جدول ۵. عمده کالاهای وارداتی ایران از کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا در سال ۲۰۱۹

کشور	میزان صادرات (میلیون دلار)	عمده کالاهای صادراتی
روسیه	۱۲۰۰	دانه‌های روغنی، ذرت، جو، چوب، روغن سویا
قزاقستان	۳۰۰	جو، کلزا، گوشت گاو و گوسفند
ارمنستان	۸۴	برق، گوشت گوسفند
بلاروس	۱۸	تایر خودرو و محصولات نساجی
قرقیزستان	۱۵	سبزیجات خشک، گوشت گوسفند

مأخذ: مرکز جهانی تجارت (ITC)

پس از انعقاد توافق تجاری بین دو طرف، میزان واردات ایران نیز به نسبت با افزایش همراه بوده، به طوریکه میزان واردات ایران از این کشورها در سال ۲۰۲۰ به حدود ۱,۸ میلیارد دلار رسیده است. بر اساس منابع داخلی نیز از مجموع یک میلیارد و ۴۷۳ میلیون دلار واردات ایران از اوراسیا از ۵ آبان ۱۳۹۸ تا ۲۶ اردیبهشت ۱۳۹۹، تنها میزان ۱۷۶ میلیون دلار معادل ۱۱ درصد کل واردات ایران از اتحادیه مشمول تخفیف تعرفه‌ای شده‌اند.

۶- روسیه؛ کشوری با ظرفیت های عظیم اقتصادی

روسیه پهناورترین کشور جهان است که یکی از ابرقدرت های مسلم جهان به شمار می آید. ظرفیت های مادی و اقتصادی این کشور همسایه به گونه ای است که ظرفیت های بسیاری در حوزه های گوناگون از جمله انرژی، کشاورزی، معدن و... برای توسعه همکاری با کشورهای منطقه در اختیار دارد. از طرفی تقابلی که این کشور با غرب دارد و تمایلش به شرق فرصتی بی بدیل را برای ایران فراهم کرده تا بتواند با گسترش روابط خود با این کشور منافع فراوانی به دست آورد.

۱-۶- از شوروی تا روسیه

در سال ۱۹۱۷ انقلاب روسیه بر علیه حکومت تزاری به پیروزی رسید و پس از چندی حزب بلشویک به رهبری لنین عنان کار را در این کشور در دست گرفت. در سال ۱۹۲۲ اتحاد جماهیر شوروی شکل گرفت که حکومت این اتحاد در دست تنها حزب مجاز یعنی حزب کمونیست اتحاد شوروی افتاد. این کشور در دوره تسلط کمونیست ها افت و خیزهای فراوانی داشت؛ از پیشرفت های علمی و نظامی تا بحران های اقتصادی، سیاسی و اجتماعی، از تسلط بر نیمی از آسیا و اروپا تا جنگ های عظیم و از عضویت در شورای امنیت سازمان ملل تا فروپاشی. تنها در خلال جنگ های جهانی اول و دوم بین ۲۰ تا ۳۰ میلیون نفر از مردم شوروی کشته شدند و بسیاری از زیرساخت های این کشور نابود شد.

در سال ۱۹۹۱ اتحاد جماهیر شوروی دچار فروپاشی شد و به ۱۵ کشور از جمله روسیه (میراث دار اصلی شوروی) تجزیه شد. پس از فروپاشی یلتسین رئیس جمهور روسیه شد و تلاش کرد تا سیاست های کمونیستی را کنار بگذارد و سیاست های لیبرالی و اقتصاد بازار آزاد را جایگزین آن کند. تا سال ۱۹۹۸ اقتصاد روسیه

نوسانات زیادی را به خود دید، اما در نهایت این کشور توانست کنترل اقتصاد خود را در دست بگیرد و به یک ثبات نسبی همراه با یک رشد اقتصادی مثبت و نسبتاً خوب برسد.

در سال ۱۹۹۹ یلتسین به نفع نخست وزیرش پوتین از ریاست جمهوری خود کناره گیری کرد. در دوره ریاست جمهوری پوتین روسیه توانست تا حدود نسبتاً مطلوبی اوضاع خود را در ابعاد مختلف سامان بخشد و دوباره خود را در زمره قدرت های برتر اقتصادی، سیاسی و نظامی مطرح کند.

در سال ۲۰۱۴ پس از یک دهه آرامش در روابط خارجی، روسیه بر سر مسئله اوکراین و کریمه با غرب وارد چالش جدیدی شد. الحاق شبه جزیره کریمه به خاک روسیه موجب شد کشورهای غربی از جمله آمریکا واکنش تندی به این مسئله نشان دهند و تحریم های زیادی را بر روسیه وضع کنند. هرچند این تحریم ها اختلالاتی را در اقتصاد روسیه به وجود آوردند، اما روسیه ۲۰۱۴ بسیار قوی تر از آن شده بود که بخواهد مانند شوروی ۱۹۹۱ از این تحریم ها متاثر شود؛ آن قدر قوی تر که بلافاصله تحریم های متقابلی را بر علیه کشورهای تحریم کننده وضع کرد و کشورهای دیگری چون چین و ترکیه را جایگزین شرکای غربی خود کرد و همچنین بستر مناسبی برای توسعه همکاری های اقتصادی و تجاری با سایر کشورهای منطقه از جمله ایران مهیا ساخت. روسیه در حال حاضر در حال بررسی تحریم های جدیدی است که می خواهد بر علیه آمریکا و سایر هم پیمانانش وضع کند. از جمله این تحریم ها می توان به تحریم فروش تیتانیوم به شرکت بوئینگ آمریکا اشاره کرد که تحریمی بسیار اثرگذار است.

۲-۶- ظرفیت های اقتصادی راهبردی روسیه

کشور روسیه ۱۴۵ میلیون نفر جمعیت و بیش از ۱۷ میلیون کیلومتر مربع وسعت دارد که بر این اساس این کشور به لحاظ جمعیتی نهمین کشور جهان و به لحاظ وسعت اولین کشور جهان است و این یعنی تراکم

جمعیتی ۸,۴ نفر در هر کیلومتر مربع که یکی از پایین ترین نرخ های تراکم جمعیتی در جهان است. این تراکم جمعیتی پایین بدان معناست که این کشور جمعیت کافی برای استفاده از همه ظرفیت های خاک خود را ندارد؛ از این رو با توجه به فراوانی زمین های بایر و با توجه به این که روسیه از بارش های سالانه خوبی برخوردار است این کشور می تواند گزینه بسیار مناسبی برای کشت فراسرزمینی باشد. به گفته الکساندر تکاچف وزیر کشاورزی روسیه، این کشور تا سال ۲۰۵۰ چیزی در حدود ۷۰ میلیون هکتار دیگر از زمین های کشاورزی خود را فعال خواهد کرد که این تنها بخشی از زمین های بلااستفاده روسیه است.

این کشور با تولید ناخالص داخلی ۱,۵۲۷ تریلیون دلار در سال ۲۰۱۷ رتبه ۱۲ جهان را در این زمینه دارد؛ از لحاظ قدرت خرید نیز دارای رتبه ششم در جهان است.

روسیه با دارا بودن بیش از ۴۸ تریلیارد متر مکعب ذخایر گازی ۲۶ درصد گاز دنیا و با دارا بودن بیش از ۷۴ میلیارد بشکه نفت بیش از ۵ درصد از کل ذخایر نفت دنیا را در اختیار دارد. در حال حاضر نیز روسیه با صادرات روزانه بیش از ۱۱ میلیارد متر مکعب گاز به کشورهای اروپایی و صادرات روزانه بیش از ۱۰ میلیون بشکه نفت یکی از بزرگترین صادرکنندگان انرژی جهان است.

۱۵۷ میلیارد تن ذخایر زغال سنگ این کشور را دومین کشور دارای این ماده مهم کرده است؛ این کشور همچنین ششمین کشور تولیدکننده، پنجمین مصرف کننده و سومین صادرکننده زغال سنگ است. این کشور پهناور همچنین یک چهارم جنگل های جهان را در خود جای داده است و یکی از بزرگترین تولید کنندگان چوب است.

در زمینه فلزات گران بها نیز روسیه یکی از کشورهای قدرتمند جهان است به طوری که در سال ۲۰۱۶ با تولید ۲۵۰ تن طلا رتبه سوم تولید طلا را به خود اختصاص داده است. در سال ۲۰۱۸ نیز با ۱۹۰۹ تن ذخیره

طلا به عنوان پنجمین کشور دارای بیشترین ذخایر طلا شناخته شد. در زمینه تولید الماس طبیعی نیز روسیه بزرگترین تولید کننده این جواهر گران قیمت است و بیش از ۲۲ درصد تولید این ماده معدنی را به خود اختصاص داده است.

در زمینه تولید فلز راهبردی تیتانیوم روسیه با تولید ۳۸ هزارتن در سال ۲۰۱۶ بعد از چین و ژاپن در جایگاه سوم قرار دارد. این کشور یکی از تامین کنندگان اصلی تیتانیوم مورد نیاز شرکت بوئینگ آمریکاست. در سال ۲۰۱۷ روسیه با تولید ۳۰۰۰ تن عناصر نادر خاکی سومین کشور تولید کننده این عناصر استراتژیک بوده است. عناصر گران قیمتی که کاربردی روزافزون در صنایع الکترونیک و فناوری های هایتک دارند و تقاضای جهانی برای آن ها روز به روز بیشتر می شود.

این کشور در زمینه تولید گندم نیز با تولید ۸۶ میلیون تن در سال ۲۰۱۷ بعد از چین و هند در رتبه سوم تولید این محصول قرار گرفت. صادرات گندم روسیه از سال ۲۰۱۶ تا کنون از آمریکا پیشی گرفته است و در حال حاضر این کشور با صادرات ۳۳ میلیون و ۷۰۰ هزارتن ۲۲ درصد بازار جهانی گندم را در دست دارد و بزرگترین صادر کننده گندم است. در مجموع در زمینه صادرات انواع محصولات کشاورزی روسیه جزء ۱۰ کشور اول دنیاست و در سال ۲۰۱۷ چیزی در حدود ۱۶ درصد بازار جهانی محصولات کشاورزی را در دست داشته است.

در رابطه با تکنولوژی هم باید گفت که این کشور یکی از پیشرفته ترین کشورهاست و در بسیاری از زمینه های هایتک صاحب فناوری است، به خصوص در زمینه های نظامی، هسته ای و هوافضا. در زمینه فناوری های فضایی و صنعت هسته ای روسیه بسیاری از اولین ها را به نام خود ثبت کرده است؛ اولین ماهواره (اسپوتنیک)، اولین فضاورد (گگارین) و اولین نیروگاه برق هسته ای. روسیه در حال حاضر یکی از بزرگترین جنگ افزارسازها و نیز از بزرگترین صادرکنندگان این ادوات است. صنعت اسلحه سازی ۲۰ درصد از فرصت

های شغلی صنایع مختلف روسیه را تشکیل می دهد. صنعت هواپیماسازی نیز بیش از ۳۵۰ هزار فرصت شغلی در این کشور ایجاد کرده است. صنعت هوا- فضای روسیه هم چرخ بیش از ۱۰۰ شرکت را می چرخاند و برای ۲۵۰ هزار نفر اشتغال ایجاد کرده است.

۳-۶- چرایی و چگونگی گسترش روابط ایران با روسیه

روسیه در رابطه اش با سایر کشورها حفظ منافع خود را ملاک قرار داده است و اگر منافعی ایجاد کند هم با آمریکا و هم با ایران و حتی هر کشور دیگری بهترین روابط را برقرار می کند. اما از آنجا که از یک طرف آمریکا همواره خود را قدرت اول دنیا می داند و وجود هیچ گونه رقیبی را بر نمی تابد و از طرف دیگر روسیه خود را یکی ابر قدرت های جهان می داند و قصد همراهی بی چون و چرا با سیاست های آمریکا را ندارد، طی دهه های اخیر روسیه روابط مستحکم و پایداری را با غرب نداشته است و این روابط همواره دستخوش افت و خیزهای فراوانی بوده است. به نظر می رسد طی سال های اخیر حکومت روسیه خود به این نتیجه رسیده است که اگر بخواهد استقلال، اقتدار و پیشرفت خود را حفظ کند نمی تواند روابط بدون چالش و سازنده ای را با کشورهای غربی داشته باشد؛ از این رو با اقداماتی نظیر تشکیل اتحادیه اقتصادی اوراسیا، یا عضویت در سازمان همکاری های شانگهای و... در تلاش است تا روابط خود را با کشورهای شرقی و همسایگانش تقویت کند تا خلا روابط با غرب را جبران کند و در عین حال استقلال، اقتدار و پیشرفت خود را حفظ کند.

بنابراین با توجه به سیاست های شرق گرایانه روسیه و تقابلی که این کشور با غرب دارد و با توجه به ظرفیت های اقتصادی عظیم این کشور همجوار و مزایایی که برای ایران دارد به نظر می رسد که ایران می تواند منافع زیادی را در توسعه روابط خود با این کشور به دست آورد. از طرفی با توجه به این که این کشور یکی از اعضای دائمی شورای امنیت است و دارای حق وتو می باشد، می توان بر روی حمایت وی از شرکا و هم پیمانانش در عرصه های بین المللی حساب کرد. البته لازم به ذکر است که ایران آنقدر تجربه های تلخ از روابط ناموفق با

کشورهای دوست و دشمن دارد که نخواهد همه تخم مرغ هایش را در سبد روسیه بچیند. بنابراین روشن است که در صورت تمایل ایران به توسعه روابط با روسیه، این کشور باید تنها یکی از شرکا و یا هم پیمانان ایران باشد و این روابط باید به گونه ای تنظیم شود که در هر زمانی و به هر دلیلی اگر دچار تنش شد، ایران گزینه های جایگزین کافی را در اختیار داشته باشد.

اما در مقابل در تجارت بین ایران و روسیه به دلیل عدم حمایت موثر و سازمان یافته دولت از بازرگانان (بخصوص از طرف دولت ایران) و فقدان اقدامات نرم افزاری (نظیر شفاف سازی ظرفیت های همکاری بین دو کشور، حداقل سازی ریسک تجارت بین دو کشور از جمله فراهم سازی تضمینات لازم برای صادرکنندگان داخلی به این کشور، تسهیل در صدور روادید، انتقال تجربیات و استانداردهای انواع کالاها، خدمات و فرایندهای مبادلاتی روسیه به فعالان بازرگانی داخلی، عقد تفاهمات و برگزاری مذاکرات لازم بین نهادهای دولتی داخلی و روسی موثر در امر تجارت (مثل تفاهمات پولی دو جانبه، تسویه حساب مطالبات تجاری دو کشور به صورت تهاوتر) و ... تجارت بین دو کشور فارغ از شرایط تحریمی کشور با موانع جدی روبرو گردیده و از رشد و توسعه فزاینده و مستمر برخوردار نشده است.

۴-۶- رقبای ایران در روسیه

مهمترین رقبای صادراتی ایران به بازار روسیه مشتمل بر کشورهای آسیای شرقی (چین، ژاپن و کره جنوبی)، ایالات متحده آمریکا، اتحادیه اروپا (از جمله آلمان، فرانسه، انگلستان و...) و برخی کشورهای منطقه ای بخصوص ترکیه میباشد. دولت ترکیه با حمایت گسترده از فعالان بازرگانی خود و ایجاد بستری امن و شفاف برای ایشان زمینه ساز توسعه مستمر صادرات از این کشور به بازار روسیه شده است. امروزه از ترکیه تقریباً به تمامی مراکز تجاری مهم روسیه پرواز مستقیم وجود دارد و انواع وسائل نقلیه (به غیر از قطار)، سبزیجات، میوه و خشکبار و تجهیزات الکترونیکی، مهمترین اقلام صادراتی این کشور به روسیه است.

۷- قزاقستان، کشوری جذاب برای توسعه روابط تجاری

قزاقستان کشوری است وسیع با جمعیتی به نسبت کم و سرشار از ذخایر غنی معدنی و ظرفیت های اقتصادی ویژه که در نزدیکی ایران قرار دارد. قزاقستان جزو پنج کشور اول جهان به لحاظ پویایی اقتصادی و در ردیف ۲۰ کشور جذاب دنیا برای سرمایه گذاری است. با توجه به ظرفیت ها و مزیت های قزاقستان حجم تبادلات تجاری ایران با این کشور بسیار کمتر از آن چیزی است که باید باشد و لازم است تا ایران توجه بیشتری به این کشور داشته باشد.

۷-۱- شاخص های اقتصادی

کشور قزاقستان با ۲,۷۲۷,۳۰۰ کیلومتر مربع نهمین کشور پهناور جهان است که در شمال خاوری دریای خزر واقع شده است. این کشور بیش از ۱۸ میلیون نفر جمعیت دارد که ۷۰ درصد از این جمعیت مسلمان هستند. حکومت قزاقستان از نوع جمهوری ریاستی است و نورسلطان نذربایف پس از استقلال این کشور از شوروی در سال ۱۹۹۱ به عنوان اولین رئیس جمهور این کشور انتخاب شد و تا کنون نیز بر مسند ریاست تکیه زده است. این کشور روابط خوبی با همه کشورهای از آمریکا گرفته تا روسیه و ایران دارد.

قزاقستان از پایه گذاران اصلی سازمان همکاری های شانگهای است و از سال ۲۰۰۱ از اعضای اصلی این سازمان است. همچنین در سال ۲۰۱۵ نیز این کشور به همراه روسیه و بلاروس اتحادیه اقتصادی اوراسیا را تشکیل دادند. تولید ناخالص داخلی قزاقستان در سال ۲۰۱۹ بیش از ۱۸۱ میلیارد دلار و درآمد سرانه این کشور در همین سال بر حسب برابری قدرت خرید ۹۸۱۰ دلار بوده است. همچنین در سال ۲۰۲۱ ارزش پول ملی این کشور ۴۲۸ تنگه در برابر هر ۱ دلار آمریکا بوده است. صادرات قزاقستان نیز در سال ۲۰۲۰ به حدود

۴۷ میلیارد دلار رسید و واردات این کشور در همین سال بالغ بر ۳۸ میلیارد دلار بوده است که این دو رقم تراز تجاری مثبت ۹ میلیارد دلاری را نشان می دهند.

۲-۷- ظرفیت های اقتصادی

نفت و گاز، معدن و کشاورزی سه رکن اصلی اقتصاد قزاقستان هستند. این کشور با دارا بودن ۳۰ میلیارد بشکه ذخایر نفتی و ۵,۲ تریلیون متر مکعب ذخایر گازی یازدهمین کشور نفت خیز و نیز یازدهمین کشور گازخیز جهان است و در سال ۲۰۱۷ روزانه بیش از ۱,۳ میلیون بشکه نفت صادر کرده است. قزاقستان از لحاظ معادن و منابع طبیعی، موقعیت ممتازی در جهان دارد. از مهمترین منابع معدنی قزاقستان می توان به اورانیوم، طلا، ذغال سنگ، مس، نقره، منگنز، سرب، قلع، نیکل، فسفات و فلزات کمیاب اشاره کرد. به این منظور می توان به جدول زیر که نشان دهنده جایگاه این کشور در ذخایر و تولید محصولات معدنی است توجه کرد:

جدول ۶. رتبه قزاقستان در ذخیره و تولید محصولات معدنی منتخب

رتبه جهانی در تولید	رتبه جهانی در ذخیره	کالا
۲	۱	کروم
۱	۲	اورانیوم
۷	۳	سرب
۸	۴	روی
۱۰	۵	نقره
۱۳	۵	سنگ آهن
۸	۶	ذغال سنگ
۱۲	۸	مولیبدن
۱۷	۱۲	نفت
۱۳	۱۴	طلا
۷	۱۴	هیدرواکسید آلومینیوم
۱۰	۱۱	مس

مأخذ: پایگاه اطلاع رسانی معاونت دیپلماسی اقتصادی وزارت امور خارجه

این جدول نشان دهنده آن است که این کشور یکی از غنی ترین کشورهای جهان به لحاظ ذخایر معدنی است که با توجه به جمعیت کم و به تبع آن نیاز کمی که خود این کشور به این منابع دارد می تواند بخش اعظمی از آن را صادر کند. قزاقستان در سال ۲۰۱۶ با صادرات بیش از ۲۴ هزار و ۵۰۰ تن اورانیوم، جایگاه اول دنیا در این زمینه را به دست آورده است.

کشاورزی قزاقستان نیز ظرفیت های زیادی دارد. در شمال این کشور آب و هوا برای کاشت گندم بهاره، جو دیم، جو آبی، سبزیجات، هندوانه و تعداد زیادی از گیاهان صنعتی مانند دانه آفتابگردان، ذرت و توتون مناسب است؛ در قسمت گرم جنوبی کشور نیز در دامنه ها و سواحل رودخانه ها پنبه، چغندر قند، توتون زرد و برنج به صورت آبی کشت می شود. در زمینه دام پروری نیز با توجه به مراتع وسیعی که این کشور دارد پرورش گوسفند، اسب و شتر رونق خوبی دارد. گندم، پنبه، چرم و پشم بخش قابل ملاحظه ای از صادرات بخش کشاورزی و دامی قزاقستان را به خود اختصاص داده اند. قزاقستان در حال حاضر جزء ۱۰ کشور برتر در زمینه تولید و صادرات گندم است.

۳-۷- مزیت های رابطه با این کشور برای ایران

ایران و قزاقستان همواره روابط خوبی داشته اند اما حجم مبادلات دو کشور تا کنون هیچ گاه بیشتر از ۴۰۰ میلیون دلار نبوده است و جا دارد تا به چندین برابر مقدار کنونی برسد. با توجه به اشاراتی که در فوق به ظرفیت های اقتصادی قزاقستان شد و با توجه به نزدیکی این کشور به ایران و نیز با توجه به این که امکان هر چهار نوع حمل و نقل (هوایی، دریایی، ریلی، جاده ای) بین دو کشور فراهم است می توان توسعه روابط را در چند زمینه مهم انتظار داشت:

دو کشور در زمینه کشاورزی می توانند همکاری های زیادی داشته باشند. ایران از طرفی می تواند بخش زیادی از نیاز خود به گندم و ذرت را از این کشور تامین کند و از طرفی می تواند بخش عمده ای از نیاز خارج فصل قزاقستان به میوه، سبزی و صیفی را برطرف کند؛ کاری که در حال حاضر انجام می شود اما بسیار کمتر از ظرفیت دو کشور است. همچنین این کشور استقبال خوبی از کشت فراسرزمینی می کند و سرمایه گذاران ایرانی می توانند بر روی حمایت دولت این کشور در این زمینه حساب باز کنند.

قزاقستان بزرگترین تولید کننده اورانیوم خام جهان است و با توجه به نیاز کشور به این ماده استراتژیک و نیز فقر معدنی ایران در زمینه اورانیوم، این کشور می تواند تامین کننده خوبی در این زمینه برای ایران باشد.

با توجه به این که قزاقستان یک کشور محصور در خشکی است برای صادرات محصولات خود از جمله نفت به کشورهای دوردست مشکل جدی دارد. ایران این امکان را دارد که کالاهای قزاقستان را از طریق ریلی به بندر جنوبی خود حمل کند و از آنجا از طریق کشتی به مقصد برساند. همچنین ایران می تواند عملیات سوآپ نفتی را برای قزاقستان انجام دهد و نفت این کشور را در بندر شمالی تحویل بگیرد و در ازای آن از نفت خود در سواحل جنوبی برای این کشور به مقصد مورد نظر صادر کند.

قزاقستان از جمله کشورهای در حال توسعه منطقه است که بدلیل برخورداری از درآمدهای ارزی حاصل از فروش نفت و گاز، آهن آلات، محصولات کشاورزی و منابع معدنی و همچنین دریافت وام و اعتبار از سوی بانکها و مؤسسات مالی و اعتباری بین المللی در راستای تحقق برنامه توسعه این کشور تحت عنوان «قزاقستان ۲۰۳۰» و «راهبرد کلان ۲۰۵۰»، پروژه های فراوانی در زمینه های مختلف اقتصادی، زیربنایی، عمرانی، ساختمان سازی و نفت و گاز را در دست اجرا دارد. از این منظر می تواند بازار مستعدی برای کالاها و خدمات فنی و مهندسی ایران باشد. در این رابطه شرکت های ایرانی در طول دو دهه اخیر قریب به دو میلیارد دلار در زمینه های مختلف به قزاقستان خدمات فنی و مهندسی صادر کرده اند.

۸- ارمنستان؛ دروازه ورود ایران به اوراسیا

ارمنستان کشوری کوچک است در همسایگی ایران که به دلیل شرایط خاصی که دارد می تواند منافع بسیاری برای ایران داشته باشد. این کشور از اعضای اتحادیه اقتصادی اوراسیاست و روابط خوبی با اروپا دارد و از طرفی هم به غیر از ایران و مقداری هم گرجستان روابط خوبی با سایر همسایگان خود ندارد و از این لحاظ در تنگنا قرار دارد. مجموع این شرایط زمینه های بسیار مطلوبی برای تامین منافع ایران در این کشور فراهم کرده است.

۸-۱- اقتصاد و شرایط سیاسی ارمنستان

به روایت تاریخ ارمنستان اولین کشور مسیحی جهان است. این کشور کوچک و زیبا که در همسایگی شمال غربی ایران قرار دارد نزدیک به ۳۰ هزار کیلومتر مربع وسعت و بیش از ۳ میلیون نفر جمعیت دارد. البته جمعیت ارمنه بیش از ۱۱ میلیون نفر است که بیش از ۸ میلیون نفر از آن ها به سایر کشورهای جهان مهاجرت کرده اند. بر اساس آمار بانک جهانی در سال ۲۰۱۷ تولید ناخالص داخلی این کشور بیش از ۱۱,۵ میلیارد دلار بوده است. درآمد سرانه این کشور نیز در همین سال بر اساس برابری قدرت خرید ۸۷۸۷ دلار بوده است. این کشور در سال ۲۰۱۵ به اتحادیه اقتصادی اوراسیا پیوست و تنها کشوری از این اتحادیه است که با ایران مرز خاکی مشترک دارد.

اقتصاد این کشور محصور در خشکی که هیچ گونه ذخایر نفت و گازی ندارد بیشتر به کشاورزی، صنعت، گردشگری، تجارت و کمک های خارجی وابسته است. قبل از فروپاشی شوروی این کشور شرایط بسیار خوبی به لحاظ صنعتی داشت و بسیاری از سرمایه گذاران روس کارخانه های خود را در این کشور احداث کرده بودند؛ اما پس از فروپاشی شوروی و استقلال ارمنستان در سال ۱۹۹۱ به دلیل آن که این کارخانجات وابستگی شدید به واردات مواد اولیه داشتند، اکثرا دچار ورشکستگی شدند و نتوانستند به کار خود ادامه دهند.

این کشور پس از استقلال بحران های اقتصادی و سیاسی زیادی را به خود دیده است. شاید مهمترین بحران این کشور مسئله قره باغ باشد که اقتصاد این کشور را نیز بسیار تحت تاثیر قرار داده است. ارمنستان از سال ۱۹۹۱ بر سر تسلط بر منطقه قره باغ با آذربایجان اختلاف دارد و در دو مقطع که یکی از آن ها سال گذشته بود با آذربایجان وارد درگیری نظامی شد. به خاطر همین مسئله کشور ترکیه، همسایه غربی ارمنستان که از زمان عثمانی تا کنون با این کشور روابط خوبی نداشته است، در حمایت از آذربایجان مرزهای خود را به روی ارمنستان بست. از طرفی روابط این کشور با گرجستان، همسایه شمالی اش نیز به خاطر همین مسئله قره باغ همواره افت و خیزهای زیادی داشته است. بنابراین این کشور روابط خوبی با همسایگان شرقی، شمالی و غربی خود ندارد و همواره از جانب آن ها تحت فشار بوده است.

نقشه ۱. نقشه مرزی ایران و ارمنستان

در این میان تنها ایران است که همواره روابط خوبی در سطح سیاسی با این کشور داشته است. با وجود اختلافات دینی که این کشور با ایران دارد، اما به لحاظ فرهنگی قرابت های زیادی با ایران دارند و مردم این کشور نیز همواره از ایران و ایرانی ها استقبال خوبی داشته اند.

با وجود شرایط دشواری که این کشور به لحاظ اقتصادی و نیز روابط با همسایگان دارد، برای پیشرفت خود امید زیادی به ایران بسته است، به گونه ای که در سال های اخیر سفیر این کشور دیدارهای زیادی با مسئولین و تجار استان های ایران داشته است و از آن ها برای برقراری روابط تجاری با ارمنستان دعوت کرده است. البته این کشور روابط خوبی با روسیه و آمریکا و برخی کشورهای اروپایی و آسیایی نیز دارد، اما هیچ کدام از این کشورها موقعیت ایران را برای ارمنستان ندارند.

بنابراین شرایط خوبی برای ایران در این کشور فراهم است و اگر ما به درستی از موقعیت ها استفاده کنیم می توانیم منافع بسیاری را از طریق این کشور به دست آوریم. البته باید توجه داشت که این روابط به گونه ای باشد که لطمه ای به روابط ایران با کشور آذربایجان نزند، کما اینکه در گذشته چنین بوده است و متأسفانه روابط ما با کشور شیعه آذربایجان به سردی گرویده است و این کشور به سمت اسرائیل و آمریکا متمایل شده است.

۲-۸- ظرفیت های اقتصادی ارمنستان

بخشی از اقتصاد ارمنستان به صنایع سبک از جمله صنایع غذایی وابسته است که ظرف سال های اخیر رشد خوبی داشته اند به گونه ای که ۸۰ درصد از تولیدات این صنایع به کشورهای دیگر صادر می شود. البته در این زمینه ارمنستان یک مشکل اساسی دارد و آن هم تامین انرژی این صنایع است. این کشور تنها در زمینه تولید برق تا حدودی خودکفا است که البته بخشی از تولید این برق هم به گاز وارداتی وابسته است. این کشور تمام نفت و گاز خود را از کشورهای روسیه، ترکمنستان و بخشی هم از ایران وارد می کند که البته تمایل بیشتری به واردات از ایران دارند که تا کنون زیرساخت های مناسبی برای آن فراهم نشده است.

در زمینه معدن این کشور وضعیت نسبتاً خوبی دارد. این کشور در سال ۲۰۱۵ با تولید ۷۳۰۰ تن مولیبدن به عنوان هفتمین تولید کننده بزرگ مولیبدن شناخته شد. ارمنستان همچنین ذخایر نسبتاً خوبی از مس، سرب، روی، آهن و طلا و نیز سنگ های ساختمانی از قبیل مرمر و گرانیت دارد که البته در زمینه تولید این مواد معدنی وضعیت مطلوبی ندارد و کمتر از ظرفیت خود تولید می کند.

نقطه قوت اقتصادی دیگری که این کشور دارد صنعت گردشگری است. ارمنستان یک کشور پرباران است و میانگین بارش سالانه این کشور بیشتر از ۵۰۰ میلی متر است؛ از این رو رودها، دریاچه ها (دریاچه سوان) و جنگل های زیبایی دارد که در کنار صومعه های تاریخی گردشگران زیادی را به خود جلب می کنند. در سال ۲۰۱۷ بیش از ۱ میلیون و ۴۹۰ هزار گردشگر به ارمنستان سفر کرده اند که کمک شایانی به اقتصاد این کشور کرده اند.

با توجه به اینکه ارمنستان کشوری کاملاً کوهستانی است، تنها ۲۰ درصد از اراضی این کشور قابلیت کشت دارند. با این وجود با توجه به ذخایر آبی خوبی که این کشور دارد در زمینه کشاورزی بسیار مستعد است و در صورتی که کشاورزی صنعتی در این کشور به کار گرفته شود می تواند بسیار پر رونق باشد. از طرفی با توجه به مراتع بسیار غنی این کشور دامپروری نیز از رونق خوبی برخوردار است به گونه ای که این کشور را به صادرکننده گوشت تبدیل کرده است. برخی از تجار ایرانی نیز در صدد واردات گوشت از این کشور هستند.

یکی دیگر از ظرفیت هایی که ارمنستان دارد جامعه ارمنیان خارج از کشور یا دیاسپورای ارمنی هستند که تعداد زیادی از آن ها نخبگان علمی و تجار برجسته هستند و سالانه کمک های زیادی به این کشور می کنند. به علاوه کشورها، سازمانها و نهادهای مالی نظیر روسیه، آمریکا، بانک جهانی، صندوق بین المللی پول، بانک توسعه و ترمیم اروپا، اتحادیه اروپا نیز سالانه به این کشور کمک های مالی می کنند.

۳-۸- امتیازات ارمنستان برای سرمایه گذاران خارجی

امتیازاتی که برای سرمایه گذاری در ارمنستان در نظر گرفته است:

- اتباع ایرانی می توانند بدون اخذ روادید به این کشور سفر کنند؛
- مالکیت ۱۰۰ درصد مجموعه تولیدی به سرمایه گذار واگذار می شود؛
- سرمایه گذاری نیاز به اخذ مجوز ندارد؛
- اتباع خارجی میتوانند مالک ساختمان یا آپارتمان شوند و شرکتهای خارجی ثبت شده در ارمنستان حق خرید ملک یا زمین دارند؛
- سرمایه گذاری های کلان مشمول معافیت مالیاتی می شوند؛
- معافیت گمرکی برای ورود سرمایه قانونی؛
- معافیت از حقوق گمرکی در راستای صادرات؛
- مالیات بر ارزش افزوده در کالاهای صادراتی اعمال نمی شود؛
- هیچ محدودیتی در حسابهای ارزی ندارد؛
- هیچ محدودیتی در ارسال وجوه به خارج وجود ندارد، یعنی یک سرمایه گذار ایرانی می تواند تمام درآمد خود را به ایران بیاورد؛
- محدودیت در استخدام کارکنان غیربومی ندارد؛
- سرمایه گذاری تضمین می شود.

۴-۸- مزیت های ارمنستان برای ایران

در حال حاضر حجم تجارت سالانه ایران و ارمنستان چیزی در حدود ۴۰۰ میلیون دلار است. با توجه به مطالبی که در فوق ذکر شده است، پیداست که این کشور علی رغم آن که کشوری کوچک با اقتصادی کوچک است، اما می تواند منافع بسیار بیشتری برای ایران داشته باشد. در ادامه به برخی از مزیت های این کشور برای ایران اشاره خواهیم کرد:

با توجه به این که این کشور یکی از اعضای اتحادیه اقتصادی اوراسیا است و برای تجارت با این کشورها هیچ گونه تعرفه گمرکی ندارد، ایران می تواند از این ظرفیت استفاده کند و کالاهای خود را با هزینه تمام شده پایین تری به کشورهای این اتحادیه از جمله روسیه صادر کند. ایران همچنین می تواند از طریق این کشور و گرجستان گاز خود را به کشورهای اروپایی صادر کند.

با توجه به محدودیت هایی که این کشور در رابطه با همسایگان خود دارد و با توجه به روابط خوبی که بین دو کشور وجود دارد، ایران می تواند بسیاری از مایحتاج این کشور را تامین کند.

در زمینه انرژی نیز ایران می تواند کمک زیادی به این کشور بکند. در حال حاضر ۴۰ درصد از برق ارمنستان از طریق نیروگاه اتمی متسامور تامین می شود که نیروگاهی است بسیار قدیمی از زمان شوروی و ارمنستان همواره از سوی سازمان های بین المللی برای تعطیلی این نیروگاه تحت فشار بوده است و باید به دنبال جایگزینی برای آن باشد. ایران می تواند در این زمینه ورود کند و نیروگاه های برق آبی، حرارتی و بادی برای این کشور بسازد؛ کما اینکه تا کنون یک نیروگاه بادی برای این کشور ساخته است و نیز قرارداد ساخت دو نیروگاه برق آبی بر روی رود ارس را نیز با این کشور منعقد کرده است. همچنین ایران می تواند از طرفی گاز این کشور را تامین کند و از طرفی در مواقع پیک مصرف از این کشور برق وارد کند.

صنعت و معدن ارمنستان به شدت از نبود تکنولوژی و سرمایه رنج می برند و این فرصت بسیار مناسبی است برای صدور خدمات فنی و مهندسی ایران به ارمنستان و نیز سرمایه گذاری در بخش صنعت و معدن این کشور. ایران می تواند با اجاره کردن معادن این کشور و شکوفایی آن ها، بخش زیادی از محصولات این معادن را صادر کند و درآمدهای ارزی خوبی به دست آورد.

با توجه به ذخایر فراوان آب و مرتع ارمنستان، سرمایه گذاران ایرانی می توانند در زمینه کشت فراسرزمینی در این کشور سرمایه گذاری کنند و علاوه بر تامین بخشی از نیاز کشور به فرآورده های کشاورزی، باغی و دامی، بخشی از آن را نیز صادر کنند. در کل با توجه به این که دولت ارمنستان نیز استقبال خوبی از سرمایه گذاران خارجی می کند و نیز شرایط مناسب برای تولید به صرفه فراهم است، ایران می تواند در زمینه های بسیاری از جمله صنایع غذایی و محصولات صنعتی در این کشور سرمایه گذاری کند و بخش زیادی از این تولیدات را به اروپا و اتحادیه اوراسیا صادر کند و ارزش حاصل را به ایران وارد کند. گردشگری این کشور نیز بسیار مستعد سرمایه گذاری است.

۹- بلاروس؛ کشوری برای تولید و صادرات به نیمی از دنیا

بلاروس کشوری است در شرق اروپا که بین روسیه و اروپا واقع شده و دارای آب هوایی معتدل و پرباران است. این کشور از اعضای اصلی اتحادیه اقتصادی اوراسیا است و موقعیت بسیار مناسبی برای تولید و صادرات به کشورهای اروپایی، آسیایی و اتحادیه اوراسیا دارد که سرمایه گذاران ایرانی نیز می توانند از این موقعیت استفاده کنند.

۱-۹- اقتصاد بلاروس

بلاروس ۲۰۷ هزار کیلومتر وسعت و بیش از ۱۰ میلیون نفر جمعیت دارد. روسی زبان رسمی این کشور است و به لحاظ فرهنگی به شدت متأثر از روسیه است. روسیه علاوه بر نفوذ فرهنگی، نفوذ اقتصادی زیادی هم در این کشور دارد و بزرگترین شریک تجاری بلاروس محسوب می شود.

این کشور یکی از جمهوری های شوروی سابق بود که پس از فروپاشی شوروی در سال ۱۹۹۱ مستقل شد. تنها ۵ سال پیش از استقلال این کشور یعنی در سال ۱۹۸۶ حادثه چرنوبیل در اکرین و در نزدیکی مرز این کشور اتفاق افتاد و یک پنجم خاک این کشور را برای سال ها غیرقابل سکونت کرد. پس از استقلال فعالیت بخش زیادی از صنایع این کشور متوقف شد که پس از آن تا کنون اقتصاد این کشور نتوانسته است جهش قابل ملاحظه ای داشته باشد. تولید ناخالص داخلی بلاروس در سال ۲۰۱۷ بیش از ۵۴ میلیارد دلار بوده است. براین اساس درآمد سرانه این کشور در همین سال بر اساس برابری قدرت خرید ۱۷۱۶۸ دلار بوده است. در حال حاضر اقتصاد این کشور بیشتر متکی بر صادرات محصولات صنعتی، کشاورزی و دامی است.

۲-۹- ظرفیت های اقتصادی بلاروس

بلاروس به لحاظ ذخایر معدنی موقعیت چندان مناسبی ندارد. ذخایر زغال سنگ نارس، مقادیر اندکی نفت و گاز طبیعی، گرانیت، دولومیت و سنگ آهک ذخایر معدنی این کشور هستند که مقدار ناچیزی از مجموع ذخایر جهانی را شامل می شوند. با توجه به این ذخایر نه چندان مطلوب کشور بلاروس توجه بیشتری را مصروف صنعت کرده است و تولیدات صنعتی قابل قبولی به خصوص در زمینه تراکتورسازی و یخچال سازی دارد که بخش زیادی از این تولیدات را صادر می کند. محصولات صادراتی این کشور شامل ماشین آلات و تجهیزات، محصولات معدنی، مواد شیمیایی، فلزات، منسوجات و مواد غذایی است که عمده این محصولات به کشورهای روسیه، هلند، انگلیس، اوکراین و لهستان صادر می شود. بیش از ۶۰ درصد از محصولات تولیدی این کشور صادر می شود.

در زمینه کشاورزی و دام پروری این کشور موقعیت مناسبی دارد؛ در حال حاضر بلاروس به ۶۸ کشور دنیا محصولات کشاورزی صادر می کند که البته مقدار این صادرات در مقایسه با سایر کشورهای صادرکننده چندان چشمگیر نیست، چرا که بخش زیادی از ظرفیت این کشور در زمینه کشاورزی بالقوه باقی مانده است. در زمینه دامی این کشور شرایط بهتری دارد و سالانه ۱ میلیون و ۷۰۰ هزار تن انواع گوشت دام و طیور تولید می کند. همچنین این کشور سومین صادرکننده شیرخشک بدون چربی در جهان است.

یکی از مزایای اصلی بلاروس نیروی کار تحصیل کرده و با کیفیتی است که این کشور در اختیار دارد. نرخ باسوادی در این کشور بالاست و ۹۹,۶ درصد افراد بالای ۱۵ سال در این کشور باسواد هستند. همچنین قریب به ۵۰ درصد از کارگران این کشور دارای تحصیلات عالی هستند.

اما شاید بتوان اصلی ترین مزیت این کشور را موقعیت فوق العاده ژئواکونومیک آن دانست. این کشور در موقعیتی مناسب در میان دو قاره اروپا و آسیا قرار دارد که شرایطی بسیار مناسب برای تجارت با این دو قاره

را برای این کشور فراهم آورده است. از طرفی بلاروس از اعضای اصلی اتحادیه اقتصادی اوراسیاست و می تواند بدون تعرفه گمرکی محصولات خود را به کشورهای این اتحادیه صادر کند و مایحتاج خود را نیز وارد کند. یک مزیت دیگر بلاروس شرایط خوبی است که دولت این کشور برای سرمایه گذاری فراهم کرده است. با توجه به موقعیت ژئواکونومیک این کشور سرمایه گذاری در زمینه تولیدات صنعتی، کشاورزی و دامی و صادرات این تولیدات به کشورهای اروپایی، آسیایی و اوراسیا می تواند بسیار سودآور باشد.

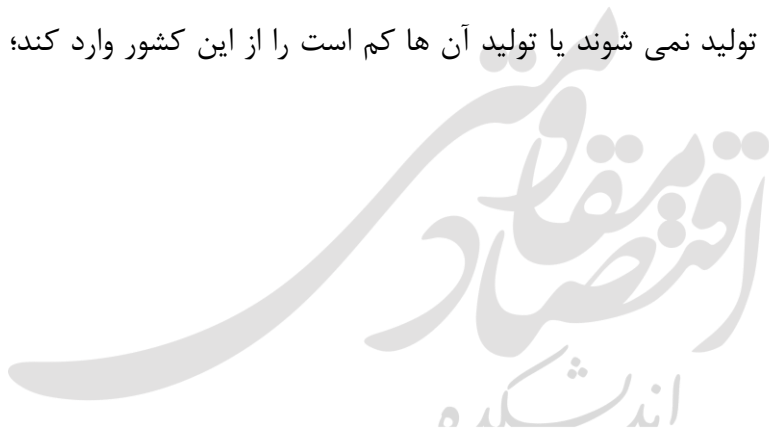
۳-۹- مزایای سرمایه گذاری در بلاروس

- واقع شدن در مکانی سوق الجیشی بین روسیه و اتحادیه اروپا؛
- قرار گرفتن در محل تلاقی کریدورهای غرب - شرق، شمال - جنوب؛
- وجود شبکه مناسب حمل و نقل (جاده ای و ریلی)؛
- داشتن نیروی کار و متخصصان باکیفیت و ارزان؛
- وضعیت باثبات اجتماعی و سیاسی و امنیت بالا؛
- عضویت در اتحادیه اقتصادی اوراسیا و دسترسی مستقیم به بازار کشورهای این اتحادیه؛
- داشتن اقتصادی صادرات محور؛
- داشتن زمینه های متنوع سرمایه گذاری (صنایع، ساخت و ساز، کشاورزی، حمل و نقل و...)
- وجود قوانین حمایتی از سرمایه گذاران خارجی؛
- تضمین حقوق و حراست از سرمایه گذاران در بلاروس؛
- جذب سرمایه گذاری و سیاست مالیاتی مطلوب؛
- حمایت دولت از سرمایه داران به شکل دادن ضمانت، مزایا و اولویت دهی؛
- آزادی برای بازگرداندن سرمایه و سود آن به خارج از بلاروس.

۴-۹- مزیت های بلاروس برای ایران

با توجه به مطالبی که در فوق ذکر شد روشن است که با توجه به موقعیت خاص ژئواکونومیک بلاروس و سایر شرایطی که دارد، ایران می تواند در زمینه تولید محصولات صنعتی، کشاورزی و دامی در این کشور سرمایه گذاری کند و علاوه بر تامین بخشی از نیاز داخل، مازاد محصولات را صادر کند و ارزش حاصل را به کشور وارد کند.

حجم تجارت خارجی ایران و بلاروس در سال ۲۰۱۷ کمی کمتر از ۱۵ میلیون دلار بود که بسیار پایین است. این کشور می تواند بازار خوبی برای محصولات کشاورزی، باغی، صنعتی و خدمات فنی مهندسی ایران باشد؛ که البته صادرات به این کشور به معنای صادرات به مجموعه کشورهای اوراسیا نیز هست. همچنین ایران می تواند برخی مایحتاج کشور که در داخل تولید نمی شوند یا تولید آن ها کم است را از این کشور وارد کند؛ مانند گوشت و علوفه.

۱۰- قرقیزستان، کشور کوه و آب

قرقیزستان یکی دیگر از کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیاست که در آسیای میانه قرار دارد. این کشور کوهستانی و پرآب ظرفیت های بکر فراوانی دارد که در صورت توجه بیشتر ایران به این کشور می تواند منافع زیادی را نصیب کشور کند. کشوری با اقتصاد نسبتا ضعیف اما بایتنسیل که به دلیل قرابت های فرهنگی از ورود ایران و سرمایه گذاران ایرانی استقبال می کند.

۱-۱۰- اقتصاد قرقیزستان

قرقیزستان کشوری کوهستانی و محصور در خشکی است که در آسیای میانه واقع شده است. این کشور ۱۹۸ هزار کیلومتر مربع وسعت و بیش از ۶ میلیون نفر جمعیت دارد. ۸۰ درصد مردم این کشور مسلمانند و با توجه به این که این کشور در طول تاریخ همواره در حوزه سیاسی و فرهنگی ایران قرار داشته است، قرابت های فرهنگی نسبتا خوبی با ایران دارد.

قرقیزستان یکی از جمهوری های شوروی سابق بود که در سال ۱۹۹۱ پس از فروپاشی شوروی مستقل شد. اقتصاد این کشور تا قبل از فروپاشی وابستگی زیادی به شوروی داشت. پس از فروپاشی شوروی بخش زیادی از اقتصاد این کشور به خصوص در حوزه صنعت دچار خسارت شد. در سال ۲۰۱۷ تولید ناخالص داخلی این کشور ۷,۵ میلیارد دلار و درآمد سرانه این کشور در همین سال ۳۳۹۳ دلار بوده است که در نسبت با سایر کشورهای آسیای میانه رقمی پایین است.

۲-۱۰- ظرفیت های اقتصادی

کشور قرقیزستان به لحاظ اقتصادی محدودیت های زیادی دارد. از طرفی ذخایر نفت و گاز این کشور ناچیز است و از طرفی هم دسترسی به دریاهاى آزاد ندارد. در زمینه هایی هم که این کشور ظرفیت دارد مثل کشاورزی و دام پروری و نیز معدن، تا کنون بسیاری از این ظرفیت ها بالقوه مانده اند.

بیش از ۸۰ درصد از وسعت قرقیزستان کوهستانی است، به همین دلیل این کشور به لحاظ ذخایر آبی و مراتع بسیار غنی است که این مسئله موجب شده است اکثر مردم این کشور (قریب به ۵۰ درصد) به صورت سنتی به کشاورزی و دام پروری اشتغال داشته باشند. در حال حاضر ۴۰ درصد از تولید ناخالص ملی این کشور را بخش کشاورزی تامین می کند. در زمینه کشاورزی این کشور محصولاتی چون توتون، پنبه، سبزیجات، سیب زمینی، غلات و میوه و در زمینه دامی نیز محصولاتی چون گوسفند، بز، گاو و پشم تولید می کند.

در زمینه معدن این کشور ذخایر نسبتاً خوبی از طلا، اورانیوم، آنتیموان، ذغال سنگ، روی، قلع، تنگستن، سرب، جیوه و فلزات کم‌یاب دارد. معادن طلا شاخص ترین معادن این کشور هستند. معدن طلای کومتور این کشور در ردیف ۱۰ معدن بزرگ طلای جهان به حساب می آید. در سال ۹۱ این کشور ۹۳ معدن طلای خود را برای واگذاری به مناقصه بین المللی گذاشت. در سال ۲۰۱۶ قرقیزستان موفق شد قریب به ۵۰۰ میلیون دلار طلا به سوئیس صادر کند. آنتیموان استحصال شده از معادن این کشور نیز بهترین نوع آنتیموان در جهان است.

بخش عمده ای از اقتصاد قرقیزستان بر بخش تجارت متمرکز شده است. این کشور دو گونه صادرات دارد؛ یکی صادرات محصولات تولیدی خودش و دیگری با صادرات محصولاتی که از کشورهای دیگر وارد می کند. قرقیزستان در شرق با کشور چین همسایه است که همسایگی موقعیت مناسبی را فراهم کرده است تا این

کشور بتواند محصولات چینی را وارد کند و خود دوباره آن ها را به کشورهای آسیای میانه صادر کند. همچنین این کشور از کوبا نیشکر وارد می کند و پس از تصفیه شکر حاصل شده را صادر می کند.

مهمترین صادرات قرقیزستان پنبه، پشم، گوشت، تنباکو، طلا، جیوه، اورانیم، انرژی برق آبی، ماشین آلات و کفش است و مهمترین واردات این کشور نفت، گاز، فراورده های نفتی، ماشین آلات صنعتی و کالاهای واسطه ای، برق، دارو و مواد غذایی است. قرقیزستان در سال ۲۰۱۷ قریب به یک میلیارد و هشتصد میلیون دلار صادرات و بیش از چهار میلیارد و سیصد میلیون دلار واردات داشته است که تراز تجاری منفی را برای این کشور رقم زده است.

بخش صنعت نیز ۳۰ درصد تولید ناخالص ملی این کشور را شامل می شود. متالوژی، تجهیزات و ماشین آلات کشاورزی، تولیدات غذایی، صنایع الکترونیک و منسوجات عمده تولیدات صنعتی این کشور را شامل می شوند. در زمینه تولید برق نیز این کشور به واسطه ذخایر عظیم آبی خود موقعیت مناسبی دارد و توانسته است با تولید انرژی برق آبی، علاوه بر تامین نیاز خود بخشی از آن را نیز صادر کند.

در زمینه گردشگری نیز این کشور از ظرفیت های خوبی برخوردار است. کوهستان های خنک و سرسبز، رودخانه های پرآب و دریاچه زیبای ایسیک کول در این کشور که دومین دریاچه آب شیرین بزرگ جهان است، همگی جذابیت های زیادی برای طبیعت گردان دارند.

یکی دیگر از توانمندی های اقتصادی این کشور نیروی کار بزرگی است که این کشور در سایر کشورها دارد که سالانه با ارسال ارز به این کشور کمک زیادی به اقتصاد قرقیزستان می کنند. در حال حاضر قریب به ۹۰۰ هزار نفر از نیروی کار قرقیزستان در روسیه و بیش از ۱۰۰ هزار نفر نیز در قزاقستان مشغول به کار هستند.

۳-۱۰- مزیت های قرقیزستان برای ایران

با توجه به این که این کشور بخش زیادی از مایحتاج خود را وارد می کند می تواند مقصد خوبی برای صادرات کالاهای ایرانی باشد. همچنین ایران می تواند خدمات فنی مهندسی زیادی به این کشور صادر کند، علی الخصوص در زمینه سدسازی و انرژی برق آبی که این کشور از پتانسیل بسیار خوبی برخوردار است و کوهستانی بودن و برخورداری از منابع آبی فراوان زمینه را برای توجه هر چه بیشتر به این صنعت فراهم کرده است؛ کما اینکه ایران تا کنون چند سد در تاجیکستان، همسایه جنوبی این کشور ساخته است. با توجه به عضویت این کشور در اتحادیه اوراسیا، صادرکنندگان به این کشور می توانند به بازارهای سایر کشورهای اتحادیه هم دسترسی داشته باشند.

مقوله دیگری که ایران می تواند در این کشور در آن ورود کند، سرمایه گذاری در زمینه تولید است. ایران به راحتی می تواند ظرفیت های این کشور را با سرمایه گذاری درست در زمینه های معدن (به خصوص معادن طلا)، کشاورزی، دام پروری، برق آبی، صنایع کوچک و متوسط و گردشگری بالفعل کند و علاوه بر صادرات محصولات تولیدی به کشورهای اوراسیا، اروپا و آسیای و وارد کردن ارز حاصل از آن به کشور بخشی از مایحتاج قرقیزستان و کشور خودمان را نیز تامین کند. همچنین با توجه به ذخایر طلای این کشور می توان به جای ارز از این کشور طلا وارد کرد.

۱۱- فرصت های موجود در ایران برای کشورهای منطقه CIS

تعامل تجاری ایران با کشورهای منطقه CIS و به طور خاص عضویت ایران در اتحادیه، ظرفیت های مناسبی برای دو طرف فراهم میکند. ایران می تواند با استفاده از امتیازات تعرفه ای و گمرکی از مزیت های ترانزیتی و اهرم های مقابله با تحریم ها استفاده نماید. در مقابل، کشورهای اتحادیه نیز از ظرفیت حضور در بازار غنی ایران، اتصال نهایی کریدور شمال- جنوب و کاهش تعرفه های تجاری بهره مند خواهند شد. در ادامه به بررسی امتیازات متقابل ایران و اتحادیه پرداخته میشود.

۱۱-۱- تجاری و گمرکی

در توافق ایجاد منطقه آزاد تجاری و کاهش تعرفه های گمرکی، که از آبان ماه سال ۱۳۹۸ در دستور کار دو طرف قرار گرفته، کاهش تعرفه صادرات ۳۶۰ قلم کالا به ایران برای اعضای اتحادیه گمرکی اوراسیا تعیین شده است. عمده این کالاها شامل محصولات کشاورزی، فرآورده های دامی و برخی کالاهای صنعتی است که بازار بسیار مناسبی در ایران دارد. به طور مثال، در حوزه گوشت و فرآورده های دامی، واردات سالانه ایران سالانه به بیش از ۱۰۰ هزار تن میرسد. کاهش تعرفه ها موجب افزایش سود صادرکنندگان گوشت از اوراسیا به ایران می شود. در این موافقتنامه مقرر شده است تعرفه صادرات محصولات به ایران به ۴ درصد و یا کمتر از آن برسد که این امر نقش بسزایی در گسترش مراودات تجاری ایران و کشورهای عضو اتحادیه دارد. گسترش همکاری های گمرکی، همچون ایجاد پنجره واحد گمرکی می تواند بسترساز رشد شتاب دار همکاری های دوطرفه شود.

۲-۱۱- ترانزیت

حمل و نقل و اتصال منطقه اوراسیا به شرق و جنوب غرب آسیا، از مهم ترین دستاوردهای کشورهای عضو اتحادیه در همکاری با ایران است. کاهش مسیرهای ترانزیتی از چین و هند به کشورهای روسیه، ارمنستان، بلاروس، قزاقستان و قرقیزستان، و دسترسی این کشورها به آبهای آزاد خلیج فارس از ظرفیت بالقوه گسترش تجارت جهانی منطقه حکایت دارد.

۳-۱۱- انرژی

چنانچه اشاره شد، عمده اقلام صادراتی کشورهای عضو اتحادیه مواد خام معدنی و انرژی است. ایران و روسیه، دو قدرت اصلی گازی جهان با حجم تجمیعی بیش از ۶۰ تریلیون متر مکعب در کنار قزاقستان می توانند معادلات آینده این کالای استراتژیک را در اختیار داشته باشند. در کنار گاز، هریک از کشورها دارای حجم بالایی از ذخایرنفتی هستند، به طوری که ایران با ۱۵۵ میلیارد بشکه ذخیره نفت خام در کنار روسیه و قزاقستان، بزرگترین ذخیره انرژی جهان را در دست دارند (OPEC, ۲۰۲۰). در این حوزه، ظرفیتهای بالقوهای وجود دارد؛ از جمله تشکیل کنسرسیومی از کشورهای اوراسیایی جهت تولید و صادرات انرژی و بازاریابی مشترک که موجب افزایش قدرت سیاسی-اقتصادی اتحادیه در جهان میشود.

۱۲- فرصت های تجارت با کشورهای منطقه CIS برای ایران

همکاری ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا، امکانات گسترده ای در حوزه سیاسی و اقتصادی برای ایران فراهم می کند که ذیلاً به اصلیتین آن ها اشاره میشود:

۱۲-۱- تجاری و گمرکی

در حوزه تجاری براساس بررسی های آماری صورت گرفته، با اینکه تولیدات و صادرات کشورهای عضو دارای همتمکمیلی استاندارد نیست، اما در برخی حوزه ها ظرفیت های متقابل مثبتی میان ایران و اتحادیه وجود دارد. به طور مثال، ایران در تولید سیفی جات و میوه، مزیت تولیدی بالایی دارد، در حالی که اتحادیه اوراسیا می تواند نیاز بازار ایران به کالاهای اساسی همچون دانه های روغنی، گوشت، گندم و جو را برآورده نماید. در زمینه همکاری های گمرکی، کاهش تعرفه ۵۰۲ قلم کالا برای ایران که عمدتاً شامل محصولات کشاورزی، مواد خام معدنی و محصولات غذایی است، به گسترش سطح تجارت ایران و اتحادیه منجر میگردد. تعمیق همکاری های گمرکی از جمله از طریق یکسانسازی استانداردها، قواعد و رویه های گمرکی بسترهای لازم برای تحول تجارت ایران با این منطقه را فراهم میکند.

۱۲-۲- ترانزیت

شبکه ترانزیتی اوراسیا، تنها به ارتباطات درون این اتحادیه محدود نمی شود. عبور کریدور کمربند و جاده چین از مسیر کشورهای عضو و نیاز به استفاده از کریدور شمال- جنوب، سبب وابستگی گسترده تر این کشورها به شبکه های ارتباطی-ترانزیتی ایران شده است. در مقابل، زمینه های دسترسی ایران به سایر کشورهای منطقه و شمال اروپا، از جمله امتیازات همکاری ایران با این اتحادیه محسوب می شود.

۳-۱۲- انرژی

در بخش انرژی، جمهوری اسلامی ایران می‌تواند طیف وسیعی از اقدامات را به منظور رفع موانع تحریمی و پی‌ریزی همکاری بلندمدت تعقیب نماید. به‌عنوان مثال، میتوان به سنکرونسازی شبکه برق با کشورهای قفقاز جنوبی و کشورهای عضو اتحادیه اوراسیا در جهت گسترش صادرات برق و کنترل نوسانات شبکه، استفاده از ظرفیت بازارهای صادراتی کشورهای عضو اتحادیه اوراسیا برای بازصادرات فرآورده‌های نفتی و پتروشیمی و واردات ماشین آلات، مواد اولیه و لیسانس‌های مورد نیاز تولیدی جهت مقابله با تحریم‌های یکجانبه ایالات متحده امریکا اشاره کرد.

۴-۱۲- تحریم‌ها

پس از بازگشت تحریم‌های بین‌المللی و ایجاد محدودیت‌های بانکی، بخش اعظمی از ارتباطات تجاری ایران با جهان قطع و کاهش یافت. در این بین، امکان صادرات و واردات مجدد کالاهای تحریمی، اخذ لیسانس‌هایی که ممنوعیت ارائه به ایران را دارند، ایجاد بازارهای جدید صادراتی و وارداتی از مهم‌ترین زمینه‌های همکاری ایران با این اتحادیه محسوب می‌شود. البته باید اشاره شود که به دلیل شفافیت پایین و سطح نازل نظارت در این کشورها، سطح تاثیر تحریم‌های آمریکا در این اتحادیه بسیار پایین می‌باشد.

۱۳- اقدامات راهبردی ایران در توسعه تجارت با کشورهای منطقه CIS

با توجه به فرصت‌ها و چالش‌های همکاری ایران با کشورهای منطقه CIS، پیش‌شرط‌های اساسی ورود به فرایند همکاری با این منطقه بایستی مدنظر قرار گیرد تا منافع حداکثری جمهوری اسلامی ایران تأمین گردد. گام‌های اولیه جهت ورود به حوزه همکاری با اتحادیه اقتصادی اوراسیا عبارتند از:

۱-۱۳- شناسایی نقاط آسیب‌پذیر

شناسایی نقاط آسیب‌پذیر اقتصاد کشور، گام نخست ورود به همکاری با این منطقه است. باید بررسی کرد که همکاری ایران در کوتاه‌مدت و عضویت دائم کشور در این اتحادیه، کدام چالش‌هایی را متوجه اقتصاد کشور میکند. به‌عنوان مثال، باید مشخص گردد کاهش تعرفه‌های وارداتی، چه آسیب‌هایی به صنایع تولیدی مشابه در کشور وارد خواهد نمود؟ یا در مقابل، کاهش تعرفه‌ها و افزایش حاشیه سود صادرات برای تجار، چه آثاری بر تأمین کالاهای اساسی در کشور در شرایط بحرانی دارد؟

۲-۱۳- بررسی فرصت‌های کوتاه مدت، میان مدت و بلندمدت

در این بخش، باید مشخص شود که در کوتاه‌مدت، ایجاد منطقه آزاد تجاری و کاهش تعرفه‌ها، چه فرصت‌هایی برای اقتصاد کشور به‌دنبال دارد و راهکارهای تقویت آن چیست؟ در میان‌مدت و بلندمدت باید مشخص شود که هدف ایران از همکاری با اتحادیه چیست؟ چه حجمی از تجارت با کلیت اتحادیه از یک طرف و با هر یک از اعضا مورد انتظار تصمیم‌سازان کشور است؟ چه راهبردهای قابل اتخاذ است و راه‌های اجرایی‌سازی آن چیست؟

۳-۱۳- آمایش تجاری ایران و اتحادیه

در بخش تجاری، نیاز است روندهای مختلف صادراتی و وارداتی میان ایران و همه اعضای اتحادیه مورد بررسی تحلیلی قرار گیرد. در این مسیر باید روندهای تاریخی تجاری میان ایران و کشورهای هدف و همچنین نیازهای آینده بازار کشورهای عضو تعیین گردد.

۴-۱۳- راهکارهای عملیاتی

در ادامه پیشنهادات عملیاتی همکاری اقتصادی و تجاری ایران با کشورهای منطقه CIS و به طور خاص کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا به تفکیک حوزه‌های مختلف مورد بررسی قرار گرفته است.

۱-۴-۱۳- همکاری های پولی و بانکی

در حال حاضر از دیدگاه کارشناسان و همچنین بازرگانان، مهمترین مانع توسعه تجارت خارجی ایران با کشورهای خارجی، موانع پولی و بانکی است. بازرگانان ایرانی از طرفی به دلیل تحریم‌های آمریکا در استفاده از نظام بانکی مبتنی بر دلار با مشکلات جدی مواجه هستند و از طرف دیگر به دلیل انفعال بانک مرکزی ایران در ایجاد سازوکارهای جایگزین و مستقل از دلار، مجبور به استفاده از راهکارهای پر ریسک و پرهزینه برای نقل و انتقال پول با شرکای تجاری خود هستند. در چنین شرایطی و با دورنمای ماندگاری تحریم‌های مالی آمریکا علیه اشخاص و نهادهای ایرانی، لازم است تدابیری برای رفع این مشکلات و ایجاد سازوکارهای مستقل از دلار در دستور کار ایران قرار بگیرد.

درخصوص کشورهای منطقه CIS این مزیت وجود دارد که به دلیل مواجهه با سطحی از تحریم‌های مالی از سوی آمریکا و اتحادیه اروپا، این کشورها به سمت ایجاد سازوکارهای جایگزین حرکت کرده‌اند و به همین دلیل استفاده از این سازوکارها در روابط تجاری دوجانبه با ایران به سرعت قابلیت اجرایی شدن دارد.

بر این اساس پیشنهاد میشود راهکارهایی همچون «ایجاد روابط کارگزاری بانکی میان بانک‌های غیر تحریمی ایران و کشورهای اتحادیه اوراسیا بر مبنای ارزهای غیر دلاری و استفاده از پول واحد، همچون روبل روسیه در روابط پولی- مالی» و «استفاده از پیامرسان روسی جهت پرهیز از کنترل تراکنش‌های میان ایران و اعضای اتحادیه در شرایط تحریمی» در کوتاه مدت در دستورکار ایران قرار بگیرد تا روابط پولی و مالی دوجانبه به کل از نظام دلاری مستقل شود و امکان افزایش تبادلات در این بستر فراهم گردد.

در ادامه لازم است برای توسعه روابط در بلندمدت اقداماتی همچون «استفاده از ظرفیت بانک توسعه اوراسیایی با حجم ذخایر بیش از ۷ میلیارد دلار جهت ایجاد خطوط اعتباری و سرمایه‌گذاری در پروژه‌های کلان اقتصادی در ایران همچون میدین نفتی، گازی، واحدهای پتروپالایشگاهی، خطوط ریلی و جاده‌ای» و «ایجاد سامانه پیامرسان مشترک میان اعضای اتحادیه اوراسیایی جهت ساختارمندسازی تراکنش‌های پولی و ایجاد جذابیت سازمانی» در دستورکار ایران و کشورهای اتحادیه اقتصادی اوراسیا قرار بگیرد.

۲-۴-۱۳- استفاده از ظرفیت گسترده سرمایه گذاری مشترک

چنانچه در بخش آمارهای تجاری کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا مطرح شد، این کشورها هرساله با مازاد تراز تجاری ۲۰۰ میلیارد دلاری مواجه هستند. این مسئله موجب شده است روسیه و دیگر کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا، تمایل زیادی برای سرمایه گذاری در پروژه‌های زیرساختی کشورهای دیگر داشته باشند. در این شرایط چنانچه ایران بتواند پروژه‌های ملی و کلان مطلوبی در بخش‌هایی همچون انرژی هسته‌ای و بخش نفت و گاز به کشور روسیه پیشنهاد بدهد، امکان بهره مندی از ظرفیت عظیم سرمایه گذاری این کشورها در ایران فراهم خواهد شد. برای این منظور لازم است پروژه‌هایی در دستورکار قرار بگیرد که امکان تامین مالی ریالی آن‌ها فراهم نیست و به انتقال دانش فنی و تجهیزات نیازمند است.

«ساخت پالایشگاه های کوچک و متوسط به منظور توسعه ظرفیت تولید محصولات فرآوری شده از نفت و گاز»، «توسعه خطوط ریلی به منظور تقویت جایگاه ایران در ترازیت منطقه، خصوصا کریدور شمال-جنوب که تقویت آن مزیت زیادی برای کشورهای منطقه CIS ایجاد میکند»، «توسعه فناوری های نوین از جمله ساخت ماهواره و فناوری های مرتبط با آن» و «ساخت نیروگاه های هسته ای متعدد به منظور افزایش ظرفیت تولید برق مستقل از منابع نفت و گاز» از جمله مواردی است که می تواند در این زمینه در اولویت قرار بگیرد و به طور قطع مورد اقبال طرف مقابل نیز قرار خواهد گرفت.

۳-۴-۱۳- تقویت حضور رایزنان بازرگانی

در حال حاضر ایران از ظرفیت رایزنان بازرگانی در کمترین سطح بهره میبرد. به طور معمول کشورهای جهان بعد از شناسایی مقاصد اصلی صادرات، رایزنان بازرگانی خود را باهدف شناخت دقیق بازار هدف و انتقال توصیه های لازم به بازرگانان و تولیدکنندگان داخلی و همچنین فراهم کردن شرایط برای انعقاد قرارداد بین دو طرف، به بازار کشورهای تعیین شده ارسال می کنند. در عین حال ایران اهداف اصلی صادراتی خود را تعیین نکرده است و به نوعی از بلا تکلیفی در این زمینه رنج میبرد. برای رفع این مشکلات لازم است کشورهای منطقه CIS به عنوان یکی از مهمترین مقاصد کالاهای تولید ایران تعیین شوند و از ظرفیت رایزنان بازرگانی به طور ویژه برای توسعه روابط تجاری با این کشورها بهره برده شود.

۴-۴-۱۳- رفع مشکلات قانونی داخلی در مسیر تجارت

یکی از مشکلات بزرگ پیش روی بازرگانان داخلی، وجود بخش نامه های دست و پاگیر است که در بسیاری از موارد بدون اطلاع قبلی تغییر میکنند. برای رفع مشکلات تجارت خارجی و توسعه روابط با دیگر کشورها، از جمله کشورهای منطقه CIS، رفع این دست مشکلات قانونی ضروری است. به طور خاص لازم است در کوتاه مدت ایجاد بستر قانونی همکاری با اتحادیه از طریق بازبینی در برخی قوانین دست و پاگیر و ارائه برخی

استثنائات قانونی در ارتباط با این کشورها در دستور کار قرار بگیرد و در ادامه نیز برای بسترسازی قانونی جهت تسری همکاری های گمرکی به همکاری های عمیق اقتصادی در لایه های متعدد (بازنگری در قانون سرمایه گذاری و همکاری های بین المللی اقتصادی) تلاش های لازم صورت بگیرد.

۵-۴-۱۳- تقویت همکاری های تجاری و گمرکی

مسئله دیگری که به منظور تقویت روابط تجاری و اقتصادی دوجانبه با کشورهای منطقه CIS الزامی است، تقویت همکاری های تجاری و گمرکی دوجانبه است. برای این منظور لازم است اقداماتی همچون ایجاد و تجهیز شرکت های مدیریت صادرات ایرانی در بازار کشورهای عضو و تنظیم صادرات محصولات ایرانی بر اساس تعهدات زمانی و کالایی، ایجاد شرکت های مدیریت صادرات در کشورهای عضو اتحادیه به منظور جهت دهی به صادرات ایران در این کشورها، برنامه ریزی و اقدام جهت شکل دهی به شرکت های کشت و صنعت در راستای تولید محصولات و تأمین نیازهای بازار هدف در ۱۲ ماه سال، همسان سازی استانداردهای گمرکی ایران و کشورهای عضو اتحادیه اوراسیا در بخش های کمی و کیفی، بسترسازی ایجاد یک موافقتنامه همکاری گمرکی بلندمدت با استفاده از مدل های اتحادیه اروپا و آ.سه.آن، تدوین نظامنامه مشخص جهت رده بندی بازرگانان و تجاری که تمایل به حضور در بازار کشورهای اوراسیایی دارند، ایجاد ساختار تجارت مویرگی جهت ساماندهی و گسترش نفوذ تجاری بازرگانان ایرانی در محیط اقتصادی کشورهای اتحادیه و تهیه یک برنامه ۱۰ ساله در حوزه همکاری بازرگانی با اتاق های بازرگانی کشورهای عضو توسط اتاق بازرگانی ایران جهت حضور گسترده تر در بازار هدف در دستور کار قرار بگیرد.

۶-۴-۱۳- تسهیل در صدور روادید

یکی از مشکلات بزرگ بازرگانان ایران در توسعه روابط تجاری با کشورهای منطقه CIS، زمان طولانی فرایند اخذ روادید و همچنین مدت کوتاه اعتبار این روادید است. در حال حاضر اخذ روادید از کشوری همچون روسیه

به مراتب دشوارتر از کشورهای اروپایی است و این مسئله به کاهش روابط تجاری منجر شده است. این درحالیست که روابط تجاری ایران با روسیه به مراتب بیشتر از بسیاری از کشورهای اروپایی است. در این زمینه لازم است وزارت خارجه با رایزنی با طرف های مقابل، شرایط را برای تسهیل حضور و رفت و آمد بازرگانان ایرانی به کشورهای منطقه CIS فراهم آورد.

۷-۴-۱۳- حمایت لجستیکی از بازرگانان ایرانی در کشورهای CIS

یکی از پیشنیازهای اساسی حضور بازرگانان در دیگر کشورها، اطمینان از حمایت دولت است. در شرایطی که یک بازرگان ایرانی از حمایت قانونی دولت ایران در بازارهای کشورهایی همچون کشورهای منطقه CIS نداشته باشد، حضور وی در بازار این کشورها یک ریسک بزرگ محسوب میشود. در عین حال، اکنون نظام جامع حمایتی دولت از قراردادهای بازرگانان ایرانی در کشورهای طرف تجاری وجود ندارد و در بسیاری از موارد حقوق بازرگانان ایرانی پایمال میشود. برای رفع این مشکل لازم است دولت با ایجاد سامانه های لازم و رایزنی با طرف های مقابل، شرایط را برای حمایت همه جانبه از بازرگانان ایرانی در دیگر کشورها، خصوصا کشورهای منطقه CIS فراهم آورد.

۸-۴-۱۳- استفاده از فرصت تحریم

تحریم های اقتصادی ضررهای زیادی برای ایران در پی داشته است که بازرترین آن ایجاد مشکلات در روابط بانکی و پولی با دیگر کشورهاست. اما در عین حال از آنجا که به مرور کشورهای زیادی مشمول تحریم های مالی آمریکا شده اند، ظرفیت همکاری با این کشورها به منظور ایجاد سازوکارهای مستقل از آمریکا بیش از پیش فراهم شده است. به طور خاص کشورهای منطقه CIS و به ویژه روسیه در زمینه ایجاد سازوکارهای مستقل از آمریکا پیشرو هستند و لازم است ایران نیز با همکاری این کشور بیش از پیش در راستای خنثی سازی تحریم ها گام بردارد.

۹-۴-۱۳- کاهش متقابل تعرفه های تجاری

یکی از مهمترین اقدامات کشورها به منظور توسعه روابط تجاری متقابل، کاهش تعرفه های تجاری از طریق انعقاد قراردادهای تعرفه ترجیحی و یا تجارت آزاد است. در حال حاضر ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا نیز یک توافق تجاری برای توسعه روابط تجاری منعقد کرده اند. در عین حال لازم است لیست کالاهای مشمول این توافق به مرور زمان متناسب با توانمندی های تولیدکنندگان ایرانی اصلاح شود و تعداد کالاها و میزان تخفیف تعرفه ای آن افزایش یابد. کمک گرفتن از مشاوره بازرگانان و تولیدکنندگان ایرانی در این زمینه امری حیاتی است؛ چراکه در غیر این صورت توافق منعقد شده به افزایش صادرات ایران منجر نخواهد شد.

۱۰-۴-۱۳- استفاده از ظرفیت عظیم ترانزیت کالا به منطقه CIS

یکی از نقاط ضعف کشورهای منطقه CIS عدم دسترسی آسان به آبهای آزاد و کشورهایی همچون چین، هند و قاره آفریقا است. چنانچه ایران بتواند زیرساخت های ترانزیتی خود را آنطور که شایسته است فعال نماید، علاوه بر امکان بهره مندی از درآمد عظیم ترانزیت کالا بین کشورهای منطقه CIS و شرکای تجاری بزرگ آن ها، این کشورها را به خود وابسته خواهد کرد و این مسئله نیز به نوبه خود بر امنیت روابط تجاری خارجی ایران اثرگذار خواهد بود.

۱۱-۴-۱۳- توسعه زیرساخت های ارتباطی

یکی از مشکلات پیش روی توسعه تجارت ایران با کشورهای منطقه CIS، ضعف در زیرساخت های ارتباطی از جمله خطوط ریلی، هوایی و دریایی است. برای رفع این مشکل لازم است بستر انتقال کالا بین دو طرف و همچنین رفت و آمد بازرگانان در سریعترین زمان ممکن، از طریق ایجاد خطوط جدید و منظم فراهم گردد.

۱۲-۴-۱۳- قرارداد بلندمدت تامین نیاز وارداتی به محصولات اساسی کشاورزی

هرساله بخش زیادی از واردات ایران را محصولات اساسی کشاورزی همچون گندم، ذرت، جو و دانه های روغنی تشکیل می دهد. در عین حال کشورهای منطقه CIS به رغم ظرفیت های فراوان، سهمی کمتر از ۳۰ درصد در تامین نیازهای ایران دارند. در حال حاضر این شرایط فراهم است که با همکاری بلندمدت دولت ها و انعقاد قراردادهای همکاری بلندمدت، مسیر واردات محصولات اساسی کشاورزی ایران از کشورهای غربی، به سمت کشورهای منطقه CIS تغییر کند. این اقدام در بلندمدت امنیت غذایی ایران را بهبود میدهد و به دلیل انعقاد قراردادهای بلندمدت، هزینه تامین محصولات اساسی کشاورزی را نیز کاهش خواهد داد.

۱۴- نتیجه‌گیری و پیشنهادها

همکاری تجاری با کشورهای منطقه CIS فرصت های بی شماری را پیش روی ایران قرار می‌دهد اما در عین حال لازم است برای تحقق آن اقداماتی در دستورکار قرار بگیرد. به طور خاص توافق همکاری با اتحادیه اقتصادی اوراسیا در چارچوب ایجاد منطقه آزاد تجاری و کاهش تعرفه‌های گمرکی، قدم مثبتی در راستای ادغام اقتصاد ایران در بازارهای منطقه به شمار می‌رود. اما پیش از ورود بایست گام‌های راهبردی جهت بررسی فرصت‌ها، آسیب‌ها در بازه‌های زمانی کوتاه مدت، میان مدت و بلند مدت طراحی گردد. همچنین، بدون وجود برنامه‌های پژوهشی دقیق، جهت ایجاد طرح جامع همکاری با اتحادیه اقتصادی اوراسیا، امکان دستیابی به اهداف اولیه ایران از پیوستن به اتحادیه، وجود نخواهد داشت. رشد فرایند ادغام منطقه‌ای زمینه‌ساز ایجاد وابستگی متقابل اقتصادی و گسترش بین‌المللی‌سازی اقتصاد و سیاست در ایران خواهد شد. این به معنای افزایش سطح حساسیت و آسیب پذیری سایر ملل در مقابل اقدامات خصمانه‌ای چون تحریم‌های یکجانبه ایالات متحده علیه ایران است. از این رو، تحقق همگرایی اقتصادی منطقه‌ای می‌تواند به‌عنوان ابزار ایجاد بازدارندگی اقتصادی عمل نماید.

در چارچوب همکاری با اتحادیه اوراسیا، دو دسته چالش اساسی ساختاری و کارگزاری وجود دارد که در صورت عدم رفع برخی از آنها همچون سطح پایین تجارت میان اعضا، چالش‌های سیاسی منطقه‌ای و نبود زیرساخت‌های همکاری همچون اقتصاد مکمل، تحقق انتظارات را با مشکل مواجه خواهد کرد. در این راستا، جمهوری اسلامی ایران با پیگیری راهبردهایی در دو سطح کوتاه‌مدت (با نگاه به مسئله تحریم) و بلندمدت می‌تواند سطح بهره‌وری از ظرفیت‌های موجود را گسترش دهد. ایجاد روابط کارگزاری بانکی، سرمایه‌گذاری مشترک، همکاری در حوزه‌های زیربنایی همچون تجهیز و توسعه میادین نفتی و گازی، صادرات مشترک

انرژی و کالا در کنار اتصال خطوط ترانزیتی ایران به اتحادیه و حمایت لجستیکی از تجار ایرانی فعال در کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا، از رویکردهای راهبردی همکاری با این اتحادیه قلمداد می‌شوند.

با توجه به سطح پایین ارتباطات تجاری درون اتحادیه و همچنین سطح نازل روابط تجاری ایران و اعضای اتحادیه اقتصادی اوراسیا، اقداماتی باید طراحی و اجرا گردد که هم ناظر بر وضعیت تحریمی کشور باشد و هم مساعی مشترک با دول اتحادیه در طولانی مدت را مدنظر داشته باشد. در این راستا، لازم است جهت گسترش همکاری‌های دو و چندجانبه با اعضای اتحادیه و بهره‌وری حداکثری از ظرفیت‌های موجود در اتحادیه اقتصادی اوراسیا، راهبردهایی در دو سطح کوتاه‌مدت و بلندمدت اتخاذ گردد که تأمین‌کننده بالاترین سطح منافع ملی برای کشور باشند. البته راهکارهای موجود هر دو سطح تحلیل، می‌بایست دارای نوعی انسجام و ارتباط هم‌پیوند باشند تا از بروز اختلال تکنیکی و تاکتیکی جلوگیری شود.

در ادامه اصلیت‌ترین راهبردهای قابل اتخاذ در راستای بهره‌وری حداکثری، تقویت راهبرد اقتصاد مقاومتی و ورود به حوزه تجارت منطقه‌ای گسترده با کشورهای عضو اتحادیه، به طور خلاصه در جدول زیر نشان داده شده است.

جدول ۷. خلاصه پیشنهادهای مطرح شده درخصوص توسعه روابط تجاری با کشورهای منطقه CIS

بلندمدت	کوتاه مدت (در شرایط تحریم)	حوزه
استفاده از ظرفیت بانک توسعه اوراسیایی با حجم ذخایر بیش از ۷ میلیارد دلار جهت ایجاد خطوط اعتباری و سرمایه‌گذاری در پروژه‌های کلان اقتصادی در ایران همچون میادین نفتی، گازی، واحدهای پتروپالایشگاهی، خطوط ریلی و جاده‌ای	ایجاد روابط کارگزاری بانکی میان بانک‌های غیر تحریمی ایران و کشورهای اتحادیه اوراسیا بر مبنای ارزهای غیر دلاری و استفاده از پول واحد، همچون روبل روسیه در روابط پولی - مالی	بانکی

<p>پیشنهاد ایجاد سامانه پیامرسان مشترک میان اعضای اتحادیه اوراسیایی جهت ساختارمندسازی تراکنش های پولی و ایجاد جذابیت سازمانی</p>	<p>استفاده از پیامرسان روسی جهت پرهیز از کنترل تراکنش های میان ایران و اعضای اتحادیه در شرایط تحریمی</p>	<p>پیامرسان</p>
<p>سرمایه گذاری مشترک در کلانپروژه هایی همچون میدین نفتی، گازی، خطوط ریلی کریدور شمال- جنوب، راهاندازی خطوط هوایی مشترک و فناوری های نوین</p>	<p>سرمایه گذاری مشترک در حوزه های زودبازده و دارای ارزش افزوده در بخش های دولتی و خصوصی همچون پالایشگاه های کوچک و خطوط نیمه کاره ترانزیتی</p>	<p>سرمایه گذاری مشترک</p>
<p>برنامه ریزی جهت حضور گسترده تر وابسته اقتصادی و رایزن بازرگانی ایران در شهرهای مهم و پرجمعیت کشورهای عضو که ظرفیت صادرات محصولات ایرانی در آن فراهم است</p>	<p>افزایش کمی و کیفی حضور رایزن بازرگانی ایران در کشورهای عضو جهت بررسی اطلاعات بازار و فرصت های تجاری موجود</p>	<p>دیپلماتیک</p>
<p>بسترسازی قانونی جهت تسری همکاری های گمرکی به همکاری های عمیق اقتصادی در لایه های متعدد (بازنگری در قانون سرمایه گذاری و همکاری های بین المللی اقتصادی)</p>	<p>ایجاد بستر قانونی همکاری با اتحادیه از طریق بازبینی در برخی قوانین دست و پاگیر همچون تعهد بازگشت ارز حاصل از صادرات و ارائه برخی استثنائات قانونی در ارتباط با این کشورها</p>	<p>قانون گذاری</p>
<p>ایجاد شرکت های مدیریت صادرات در کشورهای عضو اتحادیه به منظور جهت دهی به صادرات ایران در این کشورها برنامه ریزی و اقدام جهت شکل دهی به شرکت های کشت و صنعت در راستای تولید محصولات و تأمین نیازهای بازار هدف در ۱۲ ماه سال</p>	<p>ایجاد و تجهیز شرکت های مدیریت صادرات ایرانی در بازار کشورهای عضو و تنظیم صادرات محصولات ایرانی بر اساس تعهدات زمانی و کالایی</p>	<p>تجاری</p>
<p>بسترسازی ایجاد یک موافقتنامه همکاری گمرکی بلندمدت با استفاده از مدل های اتحادیه اروپا و آ.سه.آن</p>	<p>همسان سازی استانداردهای گمرکی ایران و کشورهای عضو اتحادیه اوراسیا در بخش های کمی و کیفی</p>	<p>گمرکی</p>

<p>ایجاد ساختار تجارت موبرگی جهت ساماندهی و گسترش نفوذ تجاری بازرگانان ایرانی در محیط اقتصادی کشورهای اتحادیه تهیه یک برنامه ۱۰ ساله در حوزه همکاری بازرگانی با اتاق های بازرگانی کشورهای عضو توسط اتاق بازرگانی ایران جهت حضور گسترده تر در بازار هدف</p>	<p>تدوین نظام نامه مشخص جهت رده بندی بازرگانان و تجاری که تمایل به حضور در بازار کشورهای اوراسیایی دارند</p>	<p>بازرگانی</p>
<p>تلاش برای لغو روادید در بلندمدت برای جذب گردشگران این کشورها (به ویژه گردشگران روسی)</p>	<p>تلاش برای ارائه روادید طولانی مدت بازرگانی به تجار ایران و کشورهای اتحادیه اوراسیا</p>	<p>روادید</p>
<p>حمایت لجستیکی و خدماتی از تجار کشور در شهرهای بزرگ کشورهای عضو از طریق خرید انبار، یخچال های ترانزیتی، دفاتر نمایندگی و مشاوره های حقوقی</p>	<p>حمایت از تجار بخش خصوصی در حوزه مشاوره های تجاری صنعتی، صادراتی، بازاریابی، بسته بندی</p>	<p>لجستیکی</p>
<p>زمینه سازی عضویت ایران در اتحادیه اوراسیا در راستای تعمیق همکاری اقتصادی - سیاسی با کشورهای عضو اتحادیه</p>	<p>استفاده از ظرفیت سیاسی - دیپلماتیک همکاری با کشورهای اوراسیایی جهت نامشروع سازی محدودیت های تحریمی ایالات متحده علیه ایران</p>	<p>سیاسی</p>
<p>استفاده از ظرفیت تجارت آزاد با کشورهای هم چون چین، هند، ویتنام و کشورهای عضو آ.سه.آن که به صورت متقابل با اتحادیه تجاری اوراسیا قراردادهای کاهش یا حذف تعرفه دارند</p>	<p>حرکت به سمت گسترش فهرست کاهش تعرفه کالاهایی که در ایران مزیت تولیدی و صادرات بالایی دارند و لیست فعلی قرار نگرفته اند (همچون کالاهای مخابراتی و الکترونیک)</p>	<p>تعرفه</p>
<p></p>	<p>واردات مجدد کالاهایی که اکنون به دلیل وجود تحریم های بین المللی امکان ورود به ایران را ندارند (به ویژه محصولات صنعتی که استفاده دوگانه دارند همچون مواد اولیه تولید فولاد، و پتروشیمی، ماشین آلات حساس</p>	<p>واردات مجدد</p>

	صنعتی) از طریق قلمرو سرزمینی کشورهای عضو	
صادرات مجدد	صادرت مجدد کالاهایی که در فهرست تحریم ایالات متحده قرار دارند، با اختصاص کد مبدأ کشورهای عضو اتحادیه (فولاد، پتروشیمی و فرآورده های نفتی)	
دریایی	ایجاد خطوط حمل و نقل دریایی و اتصال بندر ایرانی دریای خزر به بندر کشورهای این اتحادیه	تجهیز و تکمیل بندر ایرانی دریای خزر در بلندمدت و سرمایه گذاری در حوزه ترانزیت دریایی بین کشورهای عضو و اتصال آن به کریدور شمال- جنوب جهت کسب درآمدهای ترانزیتی
ریلی	اتصال خط ریلی ایران-ارمنستان و ایران آذربایجان و جهت گسترش اتصال میان ایران و منطقه در کوتاه مدت	اتصال خطوط ریلی چین و هند به بندر چابهار، بندرعباس و انتقال به خطوط ریلی ایران در شمال کشور (ایجاد خط ریلی کریدور شمال- جنوب)
هوایی	برقراری خطوط پروازی مسافری و باری میان ایران و کشورهای عضو اتحادیه جهت گسترش ظرفیت های ترانزیتی	استفاده از تکنولوژی روسی جهت تولید هواپیما و ساخت فرودگاه های مجهز در کشورهای عضو با استفاده از سرمایه گذاری مشترک
کشاورزی	ایجاد تنوع در واردات کالاهای اساسی همچون دانه های روغنی و محصولات کشاورزی همچون گندم از کشورهای عضو اتحادیه و عدم ایجاد وابستگی نامتقارن به یک کشور ارائه یارانه صادراتی به محصولاتی که تقاضای گسترده ای در بازار این کشورها دارند	با توجه به کاهش تعرفه های کالاهای کشاورزی و مشکلات ناشی از کمبود منابع آبی در کشور، انعقاد قراردادهای کشت فراسرزمینی با استفاده از امتیازات تعرفه ای در کشورهای عضو اتحادیه از راهکارهای نوین و تأمین نیازهای کشاورزی است

<p>تشکیل یک اتاق فکر دائمی جهت ظرفیتیابی و ارائه توصیه‌های سیاستی به تصمیمگیران کشور در بخش همکاری با اتحادیه اوراسیا</p>	<p>بررسی فرصت‌ها و چالش‌های همکاری با این اتحادیه در شرایط تحریم و آثار مترتب آن بر تولید و صادرات کشور</p>	<p>تحقیقاتی</p>
---	---	-----------------

مؤسسه
اقتصاد
اندیشه

۱۵- منابع

۱-۱۵- فارسی

- سایت سازمان توسعه تجارت ایران؛ tpo.ir
- آمارهای گمرک جمهوری اسلامی ایران؛ irica.ir
- مسیر اقتصاد (مقاومتی نیوز سابق) - پایگاه خبری تحلیلی اقتصاد مقاومتی؛ masireqtasad.ir
- زادبوم، حمید، ۳۰ آذر ۱۳۹۹، سهم دو نیم میلیارد دلاری ایران از تجارت ۸۵۰ میلیارد دلاری اوراسیا، خبرگزاری برنا، <https://www.borna.news/45/1122810>
- بولتن خبری اتحادیه اقتصادی اوراسیا، در سازمان توسعه تجارت
- سنایی، مهدی، ۱۲ اسفند ۱۳۹۷، اتحادیه اقتصادی اوراسیا؛ فرصتی استثنایی برای اقتصاد ایران، همشهری آنلاین، قابل دسترسی در: <https://www.hamshahrionline.ir/news/433548>
- هادی غلام نیا، سعید پیرمحمدی؛ مقاله تجارت ترجیحی جمهوری اسلامی ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا؛ قابلیت و فرصت‌ها، قابل دسترسی در: <https://mett.ir>
- ثاقب، حسن و صادقی، سیفاله، ۱۳۸۵، بررسی آثار موافقتنامه تجارت ترجیحی دوجانبه ایران و پاکستان: با استفاده از مدل شبیه سازی اسمارت، پژوهشنامه بازرگانی، دوره ۱۰، شماره ۳۸
- منطقی، نیکزاد و تقوی، مهدی، ۱۳۸۷، بررسی تأثیر موافقتنامه تجارت ترجیحی بر روی توسعه تجارت خارجی با استفاده از مدل اسمارت (مطالعه موردی ایران، ترکیه و پاکستان)، پژوهشنامه اقتصادی، دوره ۸، شماره ۲۹
- اندیشکده راهبردی تبیین؛ tabyincenter.ir
- میرفخرایی، سیدحسن، مقاله اتحادیه اقتصادی اوراسیا و الزامات ژئواکونومیک آن برای ایران

- سایت وزارت امور خارجه، اطلاعات اقتصادی، معاونت آسیا و اقیانوسیه، قزاقستان؛ economic.mfa.gov.ir
- سایت سفارت جمهوری اسلامی ایران در ارمنستان، قانون سرمایه گذاری مستقیم در ارمنستان
- سایت سفارت ایران در قرقیزستان

۲-۱۵- انگلیسی

- سایت اطلاع رسانی کشورهای مستقل همسوس؛ cisstat.com
- سایت اطلاع رسانی اتحادیه اقتصادی اوراسیا؛ eaeunion.org
- Trademap.org
- Devonshie-Ellis, Chris. (2019). China-Russia Great Eurasian Partnership on Development Track as EAEU Agree to Regional Free Trade. Silk Road Briefing
- Giucci, Ricardo. And Mdinardze, Anne. (2017). The Eurasian Economic Union. Analysis from a trade policy perspective. Berlin Economics
- Giucci, Ricardo. (2018). The Eurasian Economic Union. Analysis from a trade policy perspective. Berlin Economics
- Mostafa, Golam. And Mahmood, Monawar. (2018). Eurasian Economic Union: Evolution, challenges and possible future directions. Journal of Eurasian Studies. Vol. 9, No. 2
- OPEC, (2020). Annual Statistical Bulletin 2020. https://www.opec.org/opec_web/en/about_us/163.htm
- The Eurasian Economic Union. (2020). General Information: The Eurasian Economic Union. <http://www.eaeunion.org/?lang=en#about-info>
- Vinokurov, Nichol. (2017). Eurasian Economic (dis)Union. <https://www.ft.com/content/8402741a-2319-11e9-8ce6-5db4543da6>